

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

**CUMHURİYET DÖNEMİ ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARINDA
(1931-1960) OSMANLI TARİHİNİN YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET TUNA

BURSA2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

**CUMHURİYET DÖNEMİ ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARINDA
(1931-1960) OSMANLI TARİHİNİN YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet TUNA

Danışman

Prof. Dr. Fatih DEMİREL

BURSA2022

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim.

AHMET TUNA**29/08/2022**

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA BENZERLİK YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: //2022

Tez Başlığı / Konusu: Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında (1931-1960) Osmanlı Tarihinin Yeri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam X+68 sayfalık kısmına ilişkin, 29/08/2022 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin*adlı intihal tespit programından (*Turnitin*)aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %6'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Ahmet Tuna

Öğrenci No: 801871014

Anabilim Dalı: Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı

Programı:

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Prof. Dr. Fatih Demirel

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında (1931-1960) Osmanlı Tarihinin Yeri” adlı yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Danışman

Ahmet Tuna

Prof. Dr. Fatih DEMİREL

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Gökhan ARI

TEZ ONAY SAYFASI**T.C.****BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ****EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,**

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı'nda 801871014 numara ile kayıtlı Ahmet TUNA'nın hazırladığı "Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında (1931-1960) Osmanlı Tarihinin Yeri" konuluyüksek lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 30/09/2022 günü 10.00-11.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (**başarılı**) olduğuna (**oybirliği**) ile karar verilmiştir.

Üye

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı

Prof. Dr. Fatih DEMİREL

Bursa Uludağ Ünivesitesi

Üye

Doç. Dr. Sabri Becerikli

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Şaban Ortak

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Tarih

30/09/2022

ÖZET

Yazar	: Ahmet Tuna
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü	: Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı
Bilim Dalı	: Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: X+ 68
Mezuniyet Tarihi	: .../.../2022
Danışman	: Prof. Dr. Fatih DEMİREL

CUMHURİYET DÖNEMİ ORTAOKUL TARİH DERS KİTAPLARINDA (1931-1960) OSMANLI TARİHİNİN YERİ

Bu çalışmada 1930'lu, 1940'lı ve 1950'li yıllarda ortaokullarda okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı tarihine ne şekilde yer verildiği, belirlenen dönem içinde tarih ders kitaplarında Osmanlı tarihine yaklaşımlarda değişim gözlenip gözlenmediği değişiklikler varsa değişimin niceliği ve niteliği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tarih ders kitaplarında Osmanlı tarihine dair yaklaşımlarda zaman içerisinde değişim olduğu görülmüştür. 1950 sonrası ortaokul tarih ders kitaplarında önceki dönemlere kıyasla Osmanlı tarihine daha genişçe yer verildiği, padişahları merkeze alan bir anlatımın tercih edildiği, gerek başarıların değerlendirilmesinde gerekse özellikle XVII.yüzyıl sonrası süreçlerle ilgili değerlendirmelerde, oldukça güçlü ifadelerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul, tarih dersi, tarih öğretimi, tarih ders kitabı, Osmanlı tarihi.

ABSTRACT

Author	: Ahmet Tuna
University	: Bursa Uludag University
Institution	: Institute of Educational Sciences
Field	: Department of Turkish and Social Sciences Education
Branch	: Department of Social Studies Education
DegreeAwarded	: Master Thesis
PageNumber	: V+68
DegreeDate	: .../.../2022
Supervisor	: Supervisor. Dr. Fatih DEMİREL

**THE REPRESENTATION OF OTTOMAN HISTORY IN THE SECONDARY
SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS IN TURKEY (1931-1960)**

This study attempted to determine how the Ottoman history was included in the history textbooks of the secondary schools in the 1930s, 1940s and 1950s, whether a change was observed in the specified period, and the quantity and quality of the changes, if there were any. It has been observed that there was a change in the approaches to the Ottoman history in history textbooks over time. The secondary school history textbooks after 1950 provided a wider coverage of Ottoman history compared to the previous periods, preferring a narrative centered on the sultans. This thesis determined that they used very strong expressions in the evaluation of achievements and especially the processes after the 17th Century.

Keywords: Secondary schools, course of history, history teaching, history textbooks , Ottoman history.

ÖNSÖZ

Araştırmada ele alınan konu tarih derslerinin en önemli unsurlarından olan tarih kitaplarının içerik ve yaklaşım yönüyle karşılaştırılmasıdır. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kullanılan ortaokul tarih ders kitaplarının, Osmanlı tarihine bakışı incelenmiştir.

Tarih dersinin doğası gereği siyasal değişimlerden etkilenen derslerin başında geldiği düşünülebilir. Araştırma sorumuz bu düşüncenin gerçekliği üzerinedir. Acaba Cumhuriyet dönemi ortaokul tarih ders kitaplarında da (1931-1960) bu düşünce doğrulanabilmekte midir? 1931-1940, 1940-1950 ve 1950-1960 olarak on yıllık kesitler halinde ele alındığında ortaokul tarih ders kitaplarında Osmanlı tarihi nicelik ve nitelik olarak ne şekilde yer bulmaktadır? Ülkemiz tarihinde kısa aralıklarla önemli siyasal değişiklikler gerçekleşmiştir. Önce siyasal tarihimizdeki en önemli değişikliklerden olan Cumhuriyetin ilanı, uzun sayılamayacak bir süre sonrasında ise çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti iktidarı gerçekleşmiştir. Bunların ortaokul tarih kitapları üzerinde yansımaları olup olmadığı incelenmiştir.

Tez sürecindeki azimlendirici teşvikleri ve destekleri için değerli hocam Prof. Dr. Fatih DEMİREL'e teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA BENZERLİK YAZILIM RAPORU	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI	iii
TEZ ONAY SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	x

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç.....	1
1.3. Önem	1
1.4. Varsayımlar	2

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yöntem	4
2.1.1 Araştırmanın Modeli	4
2.1.2. Evren ve Örneklem	4
2.1.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	5

3. BÖLÜM:

TARİH VE TARİH BİLİNCİ

3.1. Tarih.....	6
3.2. Ulus Devlet ve Tarih.....	7
3.3. Tarih bilinci	7
3.4. XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Tarihçilik ve Tarih Öğretimi	9
3.5. Cumhuriyet Döneminde Tarih Öğretimine Bakış	11
3.6. 1930'lu Yılların Ortaokul Tarih Ders Kitapları	13
3.6.1. Orta Mektep İçin Tarih I.....	13
3.6.2. Orta Mektep Tarih II.....	13
3.6.3. Orta Mektepler İçin Tarih III	14
3.7. 1940'lı Yıllarda Orta Okul Tarih Kitapları.....	26
3.7. 1. Ortaokul İçin Tarih I.....	26

3.7.2. Ortaokul İçin Tarih II.....	26
3.7.3. Ortaokul İçin Tarih III	28
3.8. 1950'li Yıllarda Orta Okul Tarih Kitapları	29
3.8.1. Ortaokullar İçin Tarih I.....	29
3.8.2. Ortaokullar İçin Tarih II.....	29
3.8.3. 1959 Yılına Ait Tarih Orta III Ders Kitabı	34

4. BÖLÜM

SONUÇ

4.1. Sonuç	48
------------------	----

5. BÖLÜM

ÖNERİLER

5.1. Öneriler.....	50
--------------------	----

KAYNAKÇA	51
-----------------------	-----------

EKLER.....	55
-------------------	-----------

6.1.1933 yılına ait Orta Mektep Tarih I kitabına ait görseller.	55
6.1.1. 1933 yılına ait Orta Mektep Tarih I kitabının kapak sayfası.	55
6.1.2. 1933 yılına ait Orta Mektep Tarih I kitabı iç kapak sayfası.....	56
6.2. 1936 Orta Mektep Tarih II kitabı kapak sayfası.....	57
6.3. 1937 yılına ait Orta Mektep Tarih III kitabının kapak sayfası.	58
6.3.1. 1937 yılına ait Orta Mektep Tarih III kitabının iç kapak sayfası.....	59
6.4. 1940 Yılına ait Orta Okul Tarih II kitabının kapak sayfası.....	60
6.4.1. 1940 Yılına ait Orta Okul Tarih II kitabının iç kapak sayfası	61
6.5. 1941 yılına ait Orta Mektep Tarih III kitabının kapak sayfası.	62
6.5.1. 1941 yılına ait Orta Mektep Tarih III kitabının iç kapak sayfası.....	63
6.6. 1949 yılına ait Ortaokul Tarih I kitabının kapak sayfası.	64
6.7. 1951 yılına ait Ortaokul Tarih I kitabının iç kapak sayfası.	65
6.8. 1951 yılına ait Ortaokul Tarih II kitabının kapak sayfası.....	66
6.9. 1959 yılına ait Ortaokul Tarih III, kitabının kapak sayfası.	67

ÖZ GEÇMİŞ.....	68
-----------------------	-----------

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1 <i>Fatih Sultan Mehmet</i>	15
Fotoğraf 2 <i>Çinili Köşk</i>	16
Fotoğraf 3 <i>Kanuni Sultan Süleyman</i>	17
Fotoğraf 4 <i>Barbaros Hayrettin Paşa</i>	18
Fotoğraf 5 <i>Şair Baki, Nev'i ve Şeyhülislâm Ebussuud Efendiler</i>	19
Fotoğraf 6 <i>Köprülü Mehmet Paşa ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa</i>	21
Fotoğraf 7 <i>Merzifonlu Kara Mustafa Paşa</i>	22
Fotoğraf 8 <i>Karlofça Anlaşması sonrası Osmanlı İmparatorluğu</i>	23
Fotoğraf 9 <i>Kosova Muharebesi</i>	28
Fotoğraf 10 <i>Osman Gazi</i>	31
Fotoğraf 11 <i>Ulu Camii, Muradiye Camii ve Yeşil Camii</i>	32
Fotoğraf 12 <i>Fatih Sultan Mehmet</i>	33
Fotoğraf 13 <i>İstanbul kuşatması krokisi</i>	33
Fotoğraf 14 <i>Cem Sultan</i>	35
Fotoğraf 15 <i>Sokullu Mehmet Paşa ve Hürrem Sultan</i>	36
Fotoğraf 16 <i>Barbaros Hayrettin Paşa</i>	37
Fotoğraf 17 <i>Tiryaki Hasan Paşa</i>	38
Fotoğraf 18 <i>Köprülü Mehmet Paşa ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa</i>	39
Fotoğraf 19 <i>III. Ahmet ve Sadrazam İbrahim Paşa</i>	41
Fotoğraf 20 <i>Topkapı Sarayı</i>	42
Fotoğraf 21 <i>Elçi kabulü</i>	42
Fotoğraf 22 <i>Rüstem Paşa Camii</i>	43
Fotoğraf 23 <i>Padişah II. Abdülhamit</i>	44
Fotoğraf 24 <i>Mithat Paşa, Ziya Paşa ve Namık Kemal Bey</i>	45
Fotoğraf 25 <i>Gazi Osman Paşa</i>	46
Fotoğraf 26 <i>Talat, Niyazi, Enver, Ahmet Rıza Beyler ve Mahmut Paşa</i>	46

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın problem durumuna, amacına, önemine ve sınırlılıklara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Tarih ders kitapları tarihi üzerine yapılan birçok çalışma ortaya koymaktadır ki siyasal gelişmeler ve değişmelerin tarih ders kitapları üzerinde kuvvetli yansımaları olmuştur. Araştırma konusu olarak belirlediğimiz dönemde de tarih ders kitaplarının gerek içerik gerekse yaklaşım olarak değişim geçirdiği görülmüşmüdür? Siyasal değişimlere dayalı olarak tarih eğitiminin içeriğinde de bir değişim olacağı varsayımı düşünülmektedir. Bu kanaat konu alınan dönemde gerçekleşmiş midir? Gerçekleşmişse nitelik ve niceliği, ne yöndedir?

1.2. Amaç

Konu alınan zaman aralığında 1930 ile 1960 yılları arasında öğretim aracı olarak kullanılan ortaokul tarih ders kitaplarının içerik ve yaklaşım olarak Osmanlı tarihine bakışını karşılaştırmalı olarak ortaya koyabilmek bu tezin amacını oluşturmaktadır. 1931-1940, 1940-1950 ve 1950-1960 olmak üzere on yıllık süreçler olarak ele alınan dönemlerde Osmanlı tarihinin ders kitaplarında içerik ve yaklaşım olarak değişim gerçekleşip gerçekleşmediğini, gerçekleştiyse ne şekilde olduğunu değişimin nitelik ve niceliğini ortaya koyabilmek de amaçlarımızdandır.

1.3. Önem

Ders kitapları ve özellikle tarih ders kitapları sosyalleşme, toplumsallaşma ve milli kültürün yeniyetişen nesillere aktarımında kanaatimizce en önde gelen vasıtalarındandır. Tarih ders kitaplarının kültür aktarımının yanında, siyasal bilincin kazandırılması açısından da çok önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Öyle ki birçok kişi için milli ve siyasi meselelerle ilgili düzenli bilgilerinin tek kaynağı okul ders kitaplarıdır. Sosyal olaylar arasındaki genel nedensellik bağının kurulabilmesi için gereken doğru yaklaşımın, bilimsel düşünebilmenin temel seviyede de olsa örtük biçimde öğrenilebilmesi de tarih derslerinin etkili bir şekilde verilebilmesine bağlıdır. Bu önemine binaen tarih öğretimi siyasal yönetimlerin önem verdikleri konular arasındadır. Özellikle siyasi yapıda büyük değişimlerin yaşandığı dönemlerde tarihe olan ilginin daha da arttığı bilinen bir olgudur. Bu türden değişimlerin tarih öğretimine olan etkilerini farklı yönlerden ele alan veya kısmen değinen bir çok çalışma bulunmaktadır.

Hasan Gürkan (2017) “Türkiye’de tarih öğretimi. İlköğretim ders kitapları (1869-1950)” adlı esrinde Tanzimat döneminden başlayarak II.Abdülhamid, II.Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri olarak ana kategorileri belirlemiş ve daha çok tarihe bakışa etki eden felsefi ve siyasal akım ve gelişmelerin tesirlerinin genel tarih öğretimine yansımalarını ele almıştır. Cengiz Dönmez ve Şahin Oruç (2006) “II. Meşrutiyet Dönemi Tarih Öğretimi” adlı eserlerinde kısmen siyasal değişimin tarih öğretimi üzerindeki etkisine tarih ders kitaplarındaki içerik değişimine dair bilgiler vermektedirler.Nevzat Köken (2002) tarafından doktora tezi olarak hazırlanmış olan “*Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960)*”adlı çalışmada tarih öğretimine tesir eden dönemin felsefi yaklaşımlarına ağırlık verilmiştir. Hasan Şeritoğlu (2019) ise“*Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı*” adlı yüksek lisans tezinde ders kitapları tanımını, ders kitaplarına etki eden fikir akımlarını, ve 1930’lu yıllardan 2018’e on adet lise tarih ders kitabını fikir akımlarının tesirleri yönünden incelemiştir.Aslıhan Akkoç (2008) “*Tarih Yazımı ve Tarih Eğitimi Açısından Tarihsel Bilgi: 1930-1950 Arası Lise Tarih Ders Kitapları*” adlı çalışmasında çeşitli tarihçilik anlayışlarını ele almıştır. Belirlenen dönemde Orta Asya, Anadolu ve Avrupa ile İslam Tarihi konularının ne şekilde ele alındığını incelemiştir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak görüldüğü üzere zamansal olarak belirlediğimiz dönemi ele alan ve tamamen ortaokul kitaplarına dayalı, konu olarak Osmanlı tarihine yaklaşımı karşılaştırmalı olarak ele alan bir araştırma bulunmamaktadır. Bu yönüyle çalışmamızın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1.4. Varsayımlar

Siyasal yönetimlerin meşruiyetlerini sağlamakta ve kendilerini topluma, yeni yetişen nesillere benimsetmekte tarihi ve tarih öğretimini dayanak olarak gördükleri ve bu doğrultuda çalışmalar yürüttükleri bilinen bir olgudur (Breisach, 2018). Buna binaen siyasal değişimlere dayalı olarak tarih eğitiminin içeriğinde de bir değişim olacağı varsayılmaktadır.

1.5.Sınırlılıklar

Tarih araştırmalarının sonuçlandırabilmesi sınırlamalar yapmayı gerektirmektedir.Bu tezde de 1931-1960 yılları arasındaki otuz yıllık süreçte ortaokullarda öğretim aracı olarak kullanılan tarih ders kitaplarındaki Osmanlı tarihi konuları incelenmiştir. Ortaokul ikinci sınıf ve ortaokul üçüncü sınıfların tarih kitaplarında Osmanlı tarihi konularına yer verildiği görüldüğünden çalışma bu ders kitapları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tarih, niceliksel zaman açısında geçmişte yaşananları, insan topluluklarının geçtikleri devirleri yer ve zaman belirterek anlatan; geçmişte yaşanan olaylar arasında neden sonuç ilişkileri kurmaya çalışarak bu bağları belge ve kalıntılara, kanıtlara dayandırarak sistematik bir şekilde inceleyen disiplin (Demir ve Acar, 1998).

Tarih, öğrencilere tarih bilincini kazandırmak, hem kendi uluslarının hem de diğer ulusların tarih boyunca gerçekleştirdikleri ilerlemeler üzerine bilgi edinmelerini sağlamak amacıyla ilk ve orta dereceli okullarda okutulan ders ve oluşturduğu bilgi alanıdır (Tüba, 2011).

Tarih bilinci ise tarih bilgisinin sağladığı, geçmişini anlamak, içinde bulunulan anı değerlendirmek ve arzu edilen geleceğin inşası ülküsünü benimsemek gibi üç boyutu olan ve bireylere amaç sağlayan bilinçtir (Tüba, 2011).

Tarih öğretimi, eğitim kurumlarında, belirli bir tarih bilincine sahip olabilmeleri amacıyla, öğrencilere insanlığın ve milletlerin tarihindeki anlamlı ve önemli olayların aktarılması sürecidir (Cevizci, 2010).

Bu bölümde, araştırma konusunun oluşturduğu çerçeve içinde, çalışmamıza doğrudan ve dolaylı katkı sağlayan tezler incelenmiştir. Gerek Osmanlı Devleti dönemindeki tarih eğitimi gerekse Cumhuriyet dönemi tarih eğitimi üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak konu aldığımız döneme dair doğrudan ortaokul tarih kitaplarının incelenmesine dayalı çalışma bulunmamaktadır.

Çalışma konumuza yararlı olan araştırmalar içerisinde Nevzat Köken (2002) tarafından doktora tezi olarak hazırlanmış olan “*Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960)*” yer almaktadır. Nevzat Köken araştırmasında Avrupa’da tarih felsefesi alanında yaşanan gelişmelerden başlayarak, Osmanlı Devleti’ndeki siyasal fikir akımlarına oradan da Cumhuriyet dönemindeki fikir öncülerine gelerek felsefi ve siyasal fikir akımlarının tarih eğitimi üzerindeki tesirlerine değinmiştir.

Hasan Şeritoğlu (2019) “*Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı*” adlı yüksek lisans tezinde ders kitapları tanımını, ders kitaplarına etki eden fikir akımlarını, on adet lise tarih ders kitabını fikir akımlarının tesirleri yönünden incelemiştir.

Aslıhan Akkoç (2008) “*Tarih Yazımı ve Tarih Eğitimi Açısından Tarihsel Bilgi: 1930-1950 Arası Lise Tarih Ders Kitapları*” adlı çalışmasında çeşitli tarihçilik anlayışlarını ele almıştır. Belirlenen dönemde Orta Asya, Anadolu ve Avrupa ile İslam Tarihi konularının ne şekilde ele alındığını incelemiştir.

Muhammet Savaş Yılmaz (2019) ise “*Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihi Konularının Öğretimi (1950-1980)*” adlı yüksek lisans tezinde tarih ders kitaplarını şekil ve içerik yönünden incelemiştir. Türk-Arap ilişkileri, küreselleşme, milliyetçilik ve değerler eğitimi konuları ile darbelerin eğitime etkileri gibi konular üzerine eğilmiştir.

Hasan Gürkan ise (2016) “*Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ilköğretimde tarih öğretiminin dönüşümü (1869-1950)*” adlı çalışmasında tarih anlayışları Osmanlı dönemi tarihçilik anlayışları ve tarih eğitimi ile Cumhuriyet döneminde kullanılan tarih ders kitaplarında tarihi dönemlerin ne şekilde yer bulduğu konularını incelemiştir.

Alan taraması neticesinde ulaşılan çalışmalar içinde konumuza en yakın araştırmalar bunlardan ibarettir. Araştırma sorumuz çerçevesinde ele aldığımız şekliyle konumuza dair bir çalışma bulunmamaktadır.

2.1. Yöntem

2.1.1 Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden (Bal,2013), (Yıldırım ve Şimşek, 2016) olan doküman incelemesi (Tavşancıl ve Aslan, 2001) yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak tarama çalışması yapılmış ve elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur (Karasar, 2003). Araştırma deseni olarak kuram oluşturma (Gökçe, 2019) kullanılmıştır. Elde edilen bilgiler araştırma sorusu çerçevesinde ele alınmış ve tümevarım yoluyla (Durhan, 2020) değişim ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1.2. Evren ve Örneklem

Çalışmamızda 1931-1960 arası ortaokul tarih ders kitapları incelenmiştir.1931-1940, 1940-1950 ve 1950-1960 yılları arasında ders kitabı olarak okutulmuş ortaokul tarih kitaplarından her sınıf seviyesinden birer örnek alınmıştır. Belirlenen döneme ait ortaokul tarih ders kitapları içerdikleri Osmanlı tarihi konuları üzerinden değerlendirilmiştir. Osmanlı tarihinin ders kitaplarında ne şekilde yer bulduğu değerlendirilmiştir.

2.1.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

1930-1960 yılları arasında ortaokullarda kullanılan kitap örnekleri Ankara Milli Kütüphaneden temin edilmiştir. Tarih anlayışlarına dair eserler çeşitli yayınevlerinden temin edilmiştir. Ortaokul tarih kitapları 1930'lu yıllara ait olanlar, 1940'lı yıllara ait olanlar ve 1950'li yıllara ait olanlar şeklinde gruplanmıştır. Nitel araştırma yöntemleri ile çözümlenmiştir.

3.BÖLÜM:

TARİH VE TARİHBİLİNCİ

3.1.Tarih

Tarih, Sami dilleri kökenli bir kavramdır.Dilimizde olayın vaktini belirlemek kronolojisini tespit etmek manasını almıştır.Batı dillerindeyse bildirme,bilgi edinme manasında kullanılmaktadır.Tarih kavramı zaman içerisinde anlam zenginliği kazanmıştır (M. Demirel, 2016).

Tarih biliminin tarihi incelendiğinde ilk dönemlerde yönetici sınıf kültürü olarak ele alındığı XVIII.yüzyıldan itibaren ulusçuluk ideolojisinin dayanaklarından biri olduğunu ve nihayet XIX. yüzyıl sonlarına doğru bilim haline geldiğini görürüz (Tekeli, 1998a).

“Tarih tarihçilerin çalışmaları sonucunda geçmişten çıkarttıkları şeydir;tarih tarihçilerin ürünüdür”derKeith Jenkins (Jenkins 1997). Collingwood ise tarih bir araştırma ve soruşturmadır dedikten sonra bir bilim olduğunu ekler. Yine ona göre tarihin değeri de bize insanın ne yaptığını bu sayede de ne olduğunu öğretmesidir (Collingwood, 1996).

Carr’a göre ise tarih “süreçtir”. “Doğrulanmış olgular kümesidir”. Yine Carr tarih üretiminde tarihçinin rolüne dikkat çekerek der ki “olgular yalnızca tarihçi onlara başvurunca konuşurlar; hangi olgulara, hangi sıra ya da bağlam içinde söz hakkı verileceğini kararlaştıran tarihçidir” (Carr, 2016).

Tarihi, “geçmişin bilimi”, “ zaman içinde insanın bilimi”, “geçmişe ait verilerin eleştirel ve yorumcu bir şekilde incelenmesi”, “kültürel birikimin aktarımı”, biçiminde tanımlayan tarihçi ve düşünürler de olmuştur (Kütükoğlu, 1994). Tarih insanın geçmişi ile bugünkü varlığı arasındaki bir etkileşimdir (Safran, 2014). Tarihçilik sınanabilirliğe sahip doğruyu ve gerçeği arama,yaşam biçimi ve ahlakıdır (Berktaş, 2007).Bununla birlikte araştırmaya ve tarih yazımına kaynakların yetersizliği ve ön yargılar gibi etkenlerin etki edebileceğide akıldan çıkarılmamalıdır (Dilek 2002).

Tarih üç farklı manada kullanılabilen bir kavramdır.İlk olarak zaman (kronoloji) anlamı akla gelmektedir ki herhangi bir olayın gerçekleştiği vaktin zaman ölçü birimleriyle belirtilmesidir.İkincisi ise geçmişe ait anlamındadır. Geçmişte yaşananlar ve onlardan bize ulaşanlar tarih veya tarihi şeklinde tanımlanmaktadır.Üçüncüsü ise ilk iki anlamıda mündemiç olan bilim olan tarihtir.Bilim olan tarih ise algılar,araştırır,inceler,karşılaştırır,bağlantılar kurar,yorumlar ve bir sonuca bağlar (Güler,2005).

3.2. Ulus Devlet ve Tarih

Ulus fikri tarihte ilk kez Fransa’da ve İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle modern ulus fikrinin doğum yeri Batı Avrupa’dır.XVIII.yüzyıldan itibaren yaşanan gelişmeler uluslaşmanın ulus inşasının tarihsel sürecidir (Karakaş, 2007).

Ernest Renan’a göre ulus “tarihin derin karmaşıklıklarından ileri gelen manevi bir ilke,manevi bir ailedir”. Bu bakış açısına sahip XIX. ve XX. yüzyıl ulus inşacıları için tarih apayrı bir öneme sahiptir (Karakaş, 2007).

Hobsbawm’ a göreyse “herhangi bir insan topluluğunun üyesi olmak, kendini onu reddederek de olsa geçmişine göre konumlandırmak demektir” toplumsallığın, ulus bilinci kazanmanın olmazsa olmazı tarih bilgisi ile kazanılan bilinçtir (Hobsbawm, 1999).

Aynı hususta ZygmuntBauman’dakişisel kimlik bilinciyle ulusun parçası olmak yönünden aidiyet duygusu kazanılması sayesinde ulusun var olabileceğini söyler.Bu tespitle ulus inşasında tarih bilgisinin, bilincinin önemini ortaya koymaktadır(Bauman ve May, 2019).

İnsanlık tarihi düşünüldüğünde modern ulus olgusunun oldukça genç bir olgu olduğu görülmektedir. Bu olgu inşa edilmiş,inşa sürecine ve unsurlarına meşruiyet kazandırmakta da tarih dayanak olarak görülmüştür.XIX. Yüzyıl,tarihçilerin oldukça etkili olduğu bir dönemdir.Bunda tarihçilerin toplumlarında önemli roller oynamaları kadar tarihyazımında yaşanan gelişmelerde etkili olmuştur. XIX.yüzyıl tarihçileri kralların tavsiye aldıkları uzmanlar olmuşlardı. “Almanya ve İtalya’da devlet birliğinin kurulmasına önderlik etmişler; aralarından Fransa’ya bir başbakan ve cumhurbaşkanı çıkarmışlar; eski ve yeni devletlere kimliklerini kazandırmışlar;Amerika’da kurulan genç devlete ilham etmişler; devrimlere geçmişi bilmekten kaynaklanan yetkiyle cevaz vermişler ve bilim adamları mertebesine yükselmişlerdi” (Breisach, 2018).

Birçok düşünür, siyasetçi ve tarihçi tarihin siyasete kılavuzluk vazifesi gördüğü fikrindedir (Carr, 2016). Bu olgu bizim tarihimiz için de geçerlidir.Osmanlı devletinin kuruluşunu açıklayan rivayetlerden II.Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyet dönemi uygulamalarına kadar tarihin siyasi meşruiyetin kaynağı olarak kullanıldığı görülmektedir.

3.3.Tarihbilinci

“Tarih temelde insanın diğer insanlarla münasebetlerini ele alır.Tarih aynı zamanda dün bugün ve yarın arasındaki ilişkidir.Bu münasebeti ne kadar doğru anlayabilir ve açıklayabilirsek kendimizi o derece iyi tanımış oluruz. Bu sayede imkan ve olanaklarımızı,yapılabilir olanları farkedebiliriz.”(Ergun, 2005).

Jeisman veRüsen gibi yazarlar açısından “tarih,geçmişin yorumları, günün algılanması ve geleceğe ilişkin beklentiler arasında karmaşık bağlantılar kurmaktır”. Bu doğrultuda tarih öğretimi kitaplarındaki zihinsel kurgu geleceğe yön vermektedir (Tekeli, 1998b).İnsan düşüncesine ve kararlarına yön veren deneyimleridir buna bağlı olarak toplum düşüncesinin şekillendirilmesinde de yönlendirilmesinde de tarih bilgisi ve dolayısıyla tarih ders kitapları büyük önem taşımaktadır.

Bilinç seviyesi, belirli bir anda farkında olduğumuz algılamalar,duygular ve düşüncelerdir. İnsan bilinci dışarıdan aldığı her türlü bilgi ile oluşmaktadır. *“Her bilgi bilinç denilen bütünü bir parçasıdır.Bilinç dediğimiz şey zaten bir bilgiler bütününden başka bir şey değildir.”* (Timuçin,2007).

Tarih bilinci oluşturmaya yönelik yaklaşımlara örnek olarak kişinin kendisini tarihsel sürecin içine konumlandırmasını zaman ve mekan çerçevesinde değerlendirme yapmasını sağlamak söylenebilir. Böylece öngörülebilir davranmasını temin ederek toplumsal düzene kararlılık sağlamak gibi amaçlar güdüldüğü söylenebilir (Tekeli, 1998b).Tarih ders kitaplarımızın öncelikli amaçlarının da bunlar olduğu görülmektedir.

Tarih bilgisi ki genel olarak siyasi tarih ağırlıklıdır kişinin ülkesinin ve yaşadığı dünyanın yakın ve uzak geçmişiyle ilgili tarih bilincini biçimlendirir,bunun sonucunda kişide belirli bir bakış açısı oluşur bu da siyasi eğilim,tutum ve edimlerini belirleyicidir. Alışkanlığın şekillenmesi süreç içinde olur . Tarih ders kitaplarıyla gerçekleştirilen öğretim bu süreci oluşturur (Kuçuradi, 1974).

Sahip olunan tarih bilgisi insanların topluma bugüne ve geleceğe bakışına etki etmektedir. Toplum tarih bilgisi ile yeniden kurulmaktadır. Bu yönüyle geçmişi ele alan tarih geleceğin kurgulanmasında etkili bir araç vazifesi görmektedir (Akkoç, 2008). Geçmiş değişme de dönemlere göre geçmişi algılama, kabullenme, yönlendirme niyetleri değişmektedir ilgi ve kaygılar doğrultusunda imkan ve kabiliyetler ölçüsünde geçmiş yeniden ve yeniden incelenmektedir.Tarih eğitiminin içeriğinin belirlenmesinde ölçü alınan bir diğer konu da halihazırdaki zorluklara rağmen halkın büyük çoğunluğuna 25, 50 ya da 100 yıl öncesinden daha iyi durumda oldukları fark ettirilirse geleceğe dair umutları güçlendireceğidir (Carr, 2016). Yaşanabilecek olumsuzluklara karşı zihinsel bir hazırlık işlevi gördüğü de söylenebilir.

Bilimsel akademik seviye haricinde tarih öğretimi geçmiş devirlere dair yansımaların öğrenilmesi ile ortak inanç ve değerlerin aktarımı ile kimlik inşa çabasıdır. Öğrencilerin tarih

hakkında ders kitaplarından ve öğretmenlerinden öğrendiği her bilgi onların tarih kültürünü ve tarih bilincini oluşturmaktadır(Erhan,2011).

3.4. XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Tarihçilik ve Tarih Öğretimi

19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde tarih yazıcılığında Ahmet Cevdet Paşa başta gelen isimlerdendir. Ahmet Cevdet Paşa eserlerini birçok kaynağı hassasiyetle inceleyip yazmıştır.Çalışmalarında vakayinameler, arşiv belgeleri, elçilik kayıtları, layihalar ve Avrupa kaynaklarından yararlanmışır (Gürkan, 2007). Tanzimat döneminin önde gelen tarihçilerinden biri de Ahmet Vefik Paşa'dır. O,tarihi geçmiş olayların içinde insanın ilerlemesinin eleştirel bir biçimde ortaya konulması olarak tanımlar.

Ahmet Vefik Paşa da ortaokullarda (rüştıye) ders kitabı olarak kullanılan Fezleke-i Tarih-i Osmani adlı kitabı yazmıştır. Kitapta Oğuz boylarının Anadolu'ya doğru olan göçlerinden başlanarak Sultan Abdülaziz dönemine kadar olan olaylar ele alınmıştır(Babacan, 2011). Ahmet Vefik Paşa,Darülfünun'un ilk döneminde tarih dersleri vermiş ve tarih felsefesi konularını da ele aldığı "Hikmet-i Tarih" adlı başka bir eser de yazmıştırAhmet Vefik Paşa tarihi bir ilim olarak kabul etmekte kronolojik bilgilerin ve tekilliğin üzerine çıkararak toplumsal süreçleri açıklaması gerektiğini belirtmektedir(Şahiner, 2007).

Ahmet Vefik Paşa'ya yakın bir dönemde askeri okullarda ders veren Hüsnü Süleyman Paşa'nın Tarih-i Alem adlı kitabında Selçuklular ve Osmanlıların Macarlar, Bulgarlar, Polonyalılar ve benzeri topluluklarla yakınlıkları olduğu iddiasını kaleme aldığı bilinmektedir (Babacan, 2011).

Osmanlı tarih yazımı hanedan temelli bir tarihi yazımıdır. Tanzimat dönemi ile beraber artan Avrupa etkisine rağmen geleneksel yaklaşımın etkisini devam ettirdiği söylenebilir (Karal, 1974).Tanzimat döneminin önemli tarihçilerinden biri de Abdurrahman Şereftir. 1909 yılında vakanüvislik görevine getirilen Şeref Bey 1922'ye kadar vazifesine devam etmiştir. Ortaöğretim için ders kitapları da yazmış olan Şeref Bey, İbn-i Haldun çizgisinde bir tarih anlayışına sahiptir (Gürkan, 2017).

Osmanlı devleti döneminde ilköğretimde tarih öğretimi 1869 Maarifi Umumiye Nizamnamesi ile başlar. O dönemden itibaren tarih öğretimi ve ders kitapları Türk siyasi tarihine koşut olarak şekillenmiştir (Gürkan, 2017). İlk başlarda tarih derslerinin büyük bölümünü Osmanlı hanedanı ve İslam tarihi oluştururken İslam ve Osmanlı öncesi tarihi daha az yer ayrılmıştır (Tuncay, 1974).

Saffet Paşa'nın çalışmalarıyla ortaya çıkan nizamname Türk eğitim sisteminin gelişiminde bir dönüm noktasıdır. Nizamname, Osmanlı tebaasını, Osmanlılık görüşü doğrultusunda bütünleştirmeyi hedefliyordu. Nizamname tarih eğitimini tüm okul seviyelerinde öğretim programına dahil etmiştir. Ortaokul kademesindeki rüştiye mekteplerinde tarihi umumi ve tarihi Osmani, kız rüştiyelerinde ise muhtasar tarih dersleri konulmuştur (Şahin, 2019).

Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyılda tarih ders kitabı yazımının ilk örneklerinden biri 1871'de sıbyan mektepleri için düzenlenen kitap yazımı yarışmasına dayanmaktadır. Ana hatları ile Osmanlı tarihini ele alması istenilen kitap yarışmasını Selim Sabit Efendi kazanır (Sakaoğlu, 2007). Süleyman Paşa tarafından 1876'da yazılan ve ortaokul lise seviyesinde olan Tarih-i Alem başka bir örnektir.

II. Abdülhamid döneminde maarif nezareti daha çağdaş bir yapıya kavuştu. Teşkilatlanma, eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması dönemin öne çıkan özelliklerindedir. II. Abdülhamid devri'nin bütün Türk tarihindeki en önemli vasfı eğitimi yaygınlaştırmak, merkezileştirmek ve Türkleri XX. yüzyıla hazırlamak olmuştur. Eğitim, II. Abdülhamit'in en çok önem verdiği konu olmuştur (Demirel, 2020).

Resmi bir tarih tezine dayalı yaygın eğitimin ve bu sayede gelecek kuşakların fikren şekillendirilmesi çalışmalarının da II. Abdülhamid döneminde yoğunlaştığı dile getirilmektedir. II. Meşrutiyet döneminde ise kurumlaşmada ve eğitim içeriğinde değişimler görülmektedir (Oruç, 2016).

Siyasal değişimlerin akabinde yeni siyasi güç sahiplerinin meşrutiyetlerini inşa etmek için tarih alanına el attıkları bilinen bir gerçekliktir. İkinci Meşrutiyet döneminde de bu durumun tekrarlandığı görülmektedir (Yörük, 2020). II. Meşrutiyet dönemi tarihçilik anlayışında, Osmanlı tarihinin dışında Türk tarihinin diğer dönemlerinin de ele alındığını görüyoruz (Köken, 2002). II. Meşrutiyet dönemi ve cumhuriyetin ilk yıllarında öğretici tarihçilik anlayışı hakimdir. Zor zamanlarda topluma güç ve ilerleme azmi kazandırmak için tarihi malzemenin elenip yorumlanıp gerekirse üretilip halka sunulduğu görülmektedir (Köken, 2002).

II. Meşrutiyet döneminin önde gelen eğitimcilerinden Satı Bey ilköğretimi önceleyen anlayışa sahiptir. Bunun için de öğretmen eğitimine önem verilmesinin gerektiğini savunmuştur. Satı Bey'in Fransız eğitim sistemi etkisinde olduğu görülmektedir. Satı Bey'e göre; meşrutiyet'in ilanından beri biz de en çok yayılan ve önem kazanan ilim şüphe yok ki

tarih ilmidir. O tarih eğitiminde öncelikli olarak ele alınması gerekenin nasıl bir amaç güdüleceğini belirlemek olduğu fikrindedir. Tarih eğitiminin insanın gelişimine ne gibi katkılar sağladığının belirlenmesinin de eğitimin amacının netleştirilmesini ve etkili olmasını sağlayacağını düşünmektedir. (Dönmez ve Oruç, 2006). O, tarihin ilerleme ve gerileme nedenlerini gösteren; insanı binlerce yılın tecrübesine sahip kılan; hayal dünyasını ve soyut düşünceyi geliştiren; ahlaki gelişimi destekleyen; siyasi bilinç kazandıran; vatan ve millet sevgisini geliştiren bir ders olduğu düşüncesindedir (Dönmez ve Oruç, 2006).

II.Meşrutiyet devrinde, Osmanlılık fikri gündemde tutulsa da ikinci Abdülhamid zamanındaki İslam Türk sentezi, Türk İslam sentezine dönüşmüştür. II.Meşrutiyet döneminin ideolojisi, Ziya Gökalp'ın kitabına da adını veren "Türkleşmek, İslamlaşmak Muasırlaşmak"tır. Tarihi süreç,dönem şartlarında İttihat ve Terakki'nin icraatlarını meşrulaştırıcı şekilde ele alınmaktadır. 1909 sonrası Fransız İhtilali ayrıntılı olarak konu edilmiş ve İttihatçılar faaliyetleriniFransız İhtilali'nin bizdeki yansımasıolarak görmüşlerdir(Alkan,2017).

II.Meşrutiyet döneminde etkili olan ve cumhuriyet dönemine de etki eden Ziya Gökalp ise eğitimi yetişkin kuşakların yetişmekte olanlar üzerindeki etkisi olarak tanımlamakta ve değer yargılarının farklı olması nedeniyle eğitimin milli olması gerektiği fikrindedir. Eğitimin temelde milli değerlerin, özelliklerin yeni nesillerin iç dünyasına yerleşecek şekilde yapılması icap ettiğini söyler (Dönmez ve Oruç, 2006).

II. Meşrutiyet döneminde resmi bakış açısının değiştiği Osmanlı'ya bakışta bir kopuşun ortaya çıktığı görülmektedir (Gürkan, 2017).II.Meşrutiyet'in ardından tarih yazımında görülen değişimin nedenlerinden biri de savaşların kaybedilmesindeki sebeplerden biri olarak milli his eksikliğinin görülmesi nedeniyle Maarifi Umumiye Nezaretince,Osmanlı zaferleri ve yeniçerilerin başarılarına ağırlık verilmesi talimatı verildiği, bununda tarih ders kitaplarının içeriğine etki ettiği görülmektedir (Yılmaz, 2019).

3.5.Cumhuriyet Döneminde Tarih Öğretimine Bakış

Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında topluma yeni bir ulus kimliği kazandırılmaya yönelinmiştir, daha önceki sosyal-siyasal teşkilatlanma şekilleri ile alakasını kesme araya mesafe koymak amacı güdülmüştür (Bilgin, 2007). Cumhuriyet döneminde 1930'lu yıllarda tarihi süreklilik koparılıp ütopyik bir geçmiş algısı oluşturulmak istenmiştir (Şeritoğlu, 2019). Türk tarih tezi yeterli sayıda akademik tarihçinin olmadığı, içerisinde siyaset adamlarının ve ulusçu liderlerin bulunduğu bir grup tarafından oluşturulmuştu (Şimşek ve Yazıcı, 2013).

Cumhuriyet dönemi tarih anlayışında içerik olarak değişme görülmele beraber İbn-i Haldun, Naima, Ahmet Cevdet Paşa çizgisindeki ilerleme-tevakkuf- inhitat dönemlendirmesinin devam ettiği görülmektedir. 1932 yılında yayınlanan Türk Tarih Tezi doğrultusunda maarif vekaletinin bastığı 4 ciltlik tarih kitabının 3.cildinde bu dönemlendirme kullanılmıştır.Tarih tezine yönelik eleştirilerde bulunan Sina Akşin temel paradigmanın, dönemin şartları gereği üst üste kayıpların olduğu bir sürecin ardından ulusal gururu tamir etmek olduğunu belirtir. Ancak gerçek dışı bir düşünceye sürüklemek gibi kusurları olduğunu da dile getirmektedir (Akşin, 2007).

Konuyla ilgili olarak yapılan başka bir değerlendirmede 1930’lu yılların Türkiye’inde birtakım tercihlerin olduğu, bunlar doğrultusunda topluma “endoktrinasyon” yapıldığı ifade edilmektedir (Berktaş, 2007).Türk tarih tezinin hedefininTürk ulusuna bir gayr-i Osmanlı tarih bularak, gelenek icat ederek, Osmanlı döneminin tümüyle reddine varan bir yaklaşımın eseri olduğu fikrinde olan araştırmacılar da bulunmaktadır (Neumann, 2007).

1926 yılında Ahmet Hamit ve Mustafa Muhsin beyler yazdıkları “Türkiye Tarihi Kurunu Cedide ve Asrı Hazırda Türkiye Tarihi” adlı ders kitabının önsözünde kitaplarında Avrupa tarihine geniş yer ayrılmasının nedenini “medeniyet itibari ile Garplıların kafilesine katılmak kararı verişimizin gereği” olarak açıklamaktadırlar (Arıkan, 2007).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında tarih çalışmaları seferberlik düzeyine çıkmıştır denilebilir.Bu noktada müfredat programlarının yeni rejime uygunluğunun sorgulandığı Akçuraoğlu Yusuf Bey’in ilk ve ortaokullarda okutulan tarih derslerinin devletin yeni politikasına uygunluğu ile ilgili meclise soru önergesi verdiği görülmektedir (Gürkan, 2017).

Türk tarih kurumu tarafından hazırlanan Türk tarihinin ana hatları isimli 4 ciltlik eser 1931 yılından itibaren lise düzeyinde ders kitabı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Biraz hafifletilmiş bir versiyonu ise ortaokullarda okutulmuştur (Bilgin, 2007). Kaliteli kağıda basılıp çok miktarda resimle ve haritayla desteklenen bu kitaplarda Alman etkisi görülmektedir (Copeaux, 1998).

Cumhuriyetin ilk birkaç yılında ilkokulun 4. ve 5. sınıflarına Yeni ve Yakınçağ Avrupa tarihi konuları eklenmiş, İslam tarihi konusuna yer verilmemiş, Osmanlı tarihinden ise yergi maksadı ile bahsedilmiştir. Bu şemanın 1926 programı ile devam ettiği görülmektedir (Sakaoğlu, 2007).

1936 yılında hazırlanan öğretim programının en başta gelen özelliği tüm medeniyetlerin Türk ve Türklere bağlanmasıdır. Bu program 1948 değişikliğine kadar

uygulanmıştır. 1936 ve 1948 programları yararsız ve asılsız konularını ve alışkanlıklarını sonraki programlara bırakmış olarak yürürlükten kaldırıldı (Sakaoğlu, 2007).

Ortaokul tarih müfredatı 1930'lerden 1970'lere dek her ne kadar zaman içerisinde etkisi azalsa da ağırlıklı olarak Türk Tarih Tezi etkisinde biçimlenmiştir (Ertürk, 2007). Zaman içinde bir ölçüde yeni rejimin kendisini oturttuğuna dair kazandığı güvenle beraber toplumda Osmanlı devrinin yok sayılmasına karşı oluşan tepkinin de bir sonucu olarak cumhuriyetin ilk yıllarının oldukça ideolojik tarih tezi ile şekil alan havası yumuşamıştır (Durukan, 2003).

3.6.1930'lu Yılların Ortaokul Tarih Ders Kitapları

3.6.1. Orta Mektep İçin Tarih I

Kitabın iç kapak sayfasında belirtildiğine göre kitap Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından yazdırılmış kitaplar esas alınarak hazırlanmıştır (Maarif Vekaleti, 1933). Kitapta yazar adı belirtilmemektedir. Kitap insanlık tarihinin ilk zamanlarından başlayarak Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar olan dönemi kapsamakta olup 283 sayfadan oluşmaktadır.

3.6.2.Orta Mektep Tarih II

Bu kitap da iç kapak sayfasında belirtildiği üzere Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından yazdırılmış tarih kitapları esas alınarak hazırlanmıştır. Kitap Devlet Basımevinde 1936 yılında basılmıştır. "Orta mektep II" ders kitabının (Maarif Vekaleti, 1936) sadece 19. Bölümü 162. sayfadan 174. sayfaya kadar olan kısmı Osmanlı tarihine ayrılmıştır kitap ise 214 sayfadır. Bu miktar ise oran olarak kitabın yaklaşık % 5'ine karşılık gelmektedir.

Osmanlı tarihi Ertuğrul Bey ile başlatılmıştır. Anadolu'nun genel durumu, Bizans'ın, Anadolu Selçuklularının otoritesini zayıflatan nedenler açıklandıktan sonra, Osman Gazi dönemine geçilmiştir.

Osman Gazi döneminde gerçekleşen hızlı gelişmenin sebepleri açıklanırken aşağıdaki cümlelerde görüldüğü üzere Bizans yönetiminin adaletsizliği, halka kötü muamelesine karşılık Osmanlıların adaletli ve insancıl bir yönetim uyguladıkları öne çıkarılmıştır: *"Tekfurlar adalete riayet etmemek, ağır vergiler almak suretiyle ahaliye zulüm ediyorlardı"...* *"Osmanlıların eline geçen yerlerde ise ,kanuna uygun olmayan vergiler kaldırılıyor, herkese kanun dairesinde can, ırz ve mal emniyeti temin ediliyordu"* (Maarif Vekaleti, 1936, s.163).

Orhan Bey ayrı bir alt başlık içinde çok olumlu bir havada aktarılmakta ve Orhan Bey ile kardeşi Alaeddin Paşa arasında görev paylaşımı yapıлып, uyum içinde devleti geliştirmeye

çalıştıkları şu şekilde belirtilmektedir: “*Alaettin Paşa ile Candarlı Kara Halil Devletini idaresi için lazımgelen kanunları koymakla meşgul buldukları sırada Orhan Bey, bizzat ordunun başında yeni yeni arazinin fethile meşgul oluyordu*” (Maarif Vekaleti, 1936, s.164). Kuruluş dönemi idari yapısından övgü ile bahsedilmekte ve tımar sisteminin devlet ve halk için çok faydalı bir uygulama olduğu belirtilmektedir.

I.Murat, I.Bayezid, I.Mehmet ile II.Murat dönemlerine başlık açılmayıp dönemlerinde gerçekleşen savaşlar ve yaptıkları çalışmalar aşağıdaki alıntıda görüldüğü üzere ana hatlarıyla kronolojik ve olgusal olarak aktarılmıştır: “*Osmanlı Türklerinin Avrupa ve Asya’da az zamanda elde ettikleri büyük muvaffakiyetler ve bahusus bunların süratle garba doğru ilerlemeleri ve bin senelik Bizans’ı mahvetmek maksadile üzerine yürümeleri, Avrupa devletlerini telaşa düşürdü...*” (Maarif Vekaleti, 1936, s.172). Osmanlı tarihi aktarılırken kuruluş döneminin başarılarından milli bir hisle bahsedilmektedir. Bununla beraber kitabın hacmi ile kıyaslandığında Osmanlı tarihine çok az yer verildiği de görülmektedir.

3.6.3. Orta Mektepler İçin Tarih III

Daha önceki ortaokul ders kitabı örneklerinde belirtildiği gibi bu kitapta Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından yazdırılmış olan tarih kitapları esas alınarak hazırlanmıştır (Maarif Vekaleti, 1937). Kitap 322 sayfadan oluşmaktadır kitabın sayfa sayısının yaklaşık olarak yarısı (167 sayfa) Osmanlı tarihi ve Avrupa tarihine ayrılmış kalan yarısında ise milli mücadele dönemi ve inkılaplar ele alınmıştır. Osmanlı tarihi 4 ünite olarak bölümlendirilmiştir.

Birinci ünite kuruluştan 16. Yüzyıl sonlarına kadar olan dönem ele alınmaktadır ve 27 sayfadan oluşmaktadır. Üniteye ayrılan kısım yaklaşık olarak kitabın %9’unu oluşturmaktadır. İkinci ünite 15. asır ortalarından 16. asır sonuna kadar Avrupa tarihi konusu ise 20 sayfadan oluşmaktadır ve kitabın yaklaşık olarak %7’lik kısmını oluşturmaktadır. Üçüncü ünite “İmparatorluğun İnhitat-ı” adını taşımakta olup 45 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın yaklaşık %15’lik kısmını oluşturmaktadır.

Dördüncü ünite ise “Osmanlı İmparatorluğu’nun Parçalanması ve Batması” şeklinde isimlendirilmiş olup 73 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın yaklaşık %25’lik kısmını oluşturmaktadır. Kitabın ağırlık verilen ünitesi görünümündedir. Toplamda Osmanlı tarihine ayrılan yer yaklaşık olarak kitabın %49’unu oluşturmaktadır.

1. Ünite olan Osmanlı İmparatorluğu, II. Mehmet dönemi ile başlamaktadır kitapta II. Mehmet, Fatih unvanı ile anılmaktadır. İsmi ve sultan unvanı kullanılmadan yalnız Fatih

şeklinde kullanılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in, Gentile Bellini'ye çizdirdiği portresi ile Rumeli Hisarı'nın fotoğraflarına yer verilmiştir.

Fotoğraf 1: *Fatih Sultan Mehmet*

(Maarif Vekaleti, 1937, s.2)

Fatih Devri'nin değişim dönüşüm gelişme süreci başlattığı belirtilmektedir. Ancak hemen ardından sefahat ve israf başlattığı iddiası şu şekilde dile getirilmektedir. “*Bu geniş hudutlar içinde kurulan Osmanlı İmparatorluğu'nda ilim, güzel sanatlar, kültür birtakım değişikliklere uğradı...Büyük imparatorluk hududu içinde halktan ayrılan sarayda, sefahat ve israf başladı.*”(Maarif Vekaleti, 1937, s.1)

Fotoğraf 2: Çinili Köşk

(Maarif Vekaleti, 1937, s.15)

İstanbul'un fethi öne çıkarılmak ile beraber Fatih dönemine dair aktarılanların oldukça özet olduğu söylenebilir. Öyle ki İstanbul'un fethi dışındaki gelişmelerden sadece ismen bahsedilmiş ve birkaç cümleden ibaret kısa bir açıklamayla konu geçilmiştir. Padişahların, tahta çıkış sıralarına göre kronolojik olarak sıralanmış bir şekilde bilgiler aktarılmıştır.

II. Bayezit dönemi özellikle Cem Sultan vakası çerçevesinde ele alınmış ve II. Bayezid'in, Papa'ya ödediği para karşılığında, Cem Sultan'ın zehirlendiği belirtilmiştir. II. Bayezid döneminde kazanılan deniz zaferleri vurgulanmıştır.

I. Selim döneminde, Çaldıran savaşı öne çıkarılmış ancak savaşın neticesi Osmanlı zaferi şeklinde değil de İranlıların mağlubiyeti şeklinde ifade edilmiştir. Mısır seferine ise ismen değinilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in daha büyük hedefleri olduğu ancak ölümünün bunların gerçekleşmesini engellediği belirtilerek konu aşağıdaki cümleyle bitirilmiştir. "Yavuz, Mısır seferinden sonra Orta Asya'yı zaptetmek imparatorluğunu daha genişletmek istiyordu fakat ölüm buna mani oldu (1520)" (Maarif Vekaleti, 1937, s.6).

II. Süleyman döneminden ise Kanuni Süleyman Dönemi, alt başlığı ile bahsedilmiştir. Buraya kadar olan hükümdarların hiçbirinden başlıklar ve alt başlıklarda sultan veya padişah gibi unvanlarıyla bahsedilmemiştir.

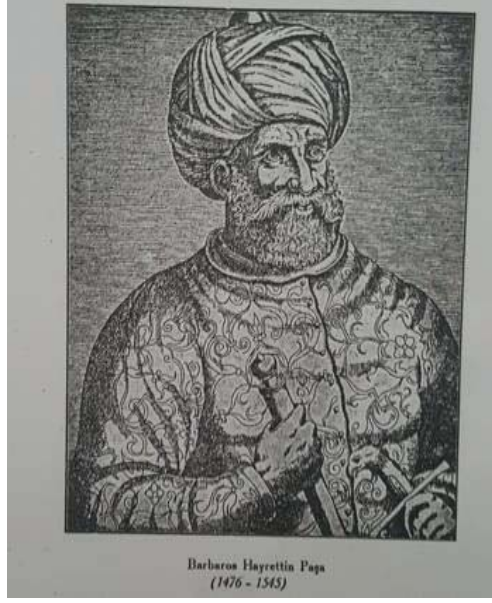
Kanuni dönemi fetihleri, zaferleri sıralanmış ve Mohaç Savaşı'nın sebepleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Alman Seferi, Bağdat Fethi ve Hint Deniz Seferlerinden bahsedilmiş. Barbaros Hayreddin bir alt başlık olarak Kanuni Dönemi içinde öne çıkarılmış ve başarılarından övgü ile bahsedilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın tam sayfa kaplayan temsili bir resim kullanılmış. Fransa Kralı Fransuva ile Alman imparatoru Şarlken'in resimleri de bir sayfada kullanılmıştır. Osmanlı Devletinin Avrupa devletleri karşısında elde ettiği üstünlük dolaylı şekilde vurgulanmıştır. Ayrıca Barbaros Hayrettin ve Sokullu Mehmet Paşa'nın resimlerine de yer verilmiştir.

Fotoğraf 3: *Kanuni Sultan Süleyman*

(Maarif Vekaleti, 1937, s.7)

Fotoğraf 4: Barbaros Hayrettin Paşa

(Maarif Vekaleti, 1937, s.10)

İmparatorluğun teşkilatından bahsedilirken büyüklüğü somut verilerle açıklanmıştır. Nüfus yüz ölçümü gibi bilgiler verilmiştir. *“Bu zamanda İmparatorluğun genişliği 6 milyon kilometre murabbai idi...”*(Maarif Vekaleti, 1937, s.12)

Halifeliğin üstünde uzunca durulup halifeliğin Türklüğün ilerleyişine engel olduğu iddia edilmiş, halifeliğin elde edildiği dönemden çok daha sonraki günlere ait bazı durumlar, XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başlarında ki birtakım olaylar ima edilerek halifeliğe olumsuzluk yüklenmiştir. *“Halifelik unvanı, Türk hükümdarlarına geçtikten sonra Türk devletinde irtica hareketlerine yol açmıştır... XVIII. ,XIX. asırlarda Osmanlı devletine nüfuz eden bazı yabancı devletler, hilafeti kendi namlarına bir istismar vasıtası olarak kullanmışlardır”*(Maarif Vekaleti, 1937, s.13).

Fatih devrinden bahsedilirken, Bizans tesiri ve İtalyan tesirinin görüldüğü şeklindeki görüşler diğer konulara kıyasla genişçe anlatılmıştır. Bununla batılılaşmaya yönelik meşruiyet kazandırılmak istendiği düşünülebilir. Çinili Köşk’ün tam sayfa bir fotoğrafına yer verilmiştir ve minyatür, mimari gibi sanat dallarındaki ilerlemeden edebiyat alanındaki eserlerden övgü ile bahsedilmiş çini, minyatür örneklerine yer verilmiştir. Şair Baki, Nevi ve Şeyhülislam Ebussuud Efendi’yi bir arada resmeden bir minyatüre tam sayfa olarak yer verilmiştir.

Fotoğraf 5: Şair Baki, Nev'i ve Şeyhülislâm Ebussuud Efendiler

(Maarif Vekaleti, 1937, s.17)

Fatih döneminde bilim faaliyetlerinde inkişaf, gelişme olduğu ve Kanuni devrinde bu ilerlemenin devam ettiği belirtilmektedir. İbn-i Kemal, Ebussuud Efendi gibi bilginlerden övgüyle bahsedildiği görülmektedir.

Ancak anakronik bir biçimde Fatih Sultan Mehmet'in laik bir idare kurduğu iddia edilmektedir. Ayrıca bir cümle sonrasında örfi ve dini hukukun fethedilen ülkelerde uygulandığı da söylenmektedir. Kanuni Süleyman'ın kanunlarına ise geniş yer ayrılmış, ekonomi ve tarım ile ilgili vergi kanunları ve toprak düzeni detaylıca açıklanmıştır. Devşirme kökenli devlet adamlarının yaptıkları bazı düzenlemeler eleştirilmekte olup aksaklıkların sorumluluğunun onlara yüklendiği dikkat çekmektedir.

Osmanlı'daki üretim faaliyetlerinden bahsedilirken Osmanlı ordusunun devrinin en mükemmel ordusu olduğu günlerde milli sanayi ürünlerini kullandığı yazılmakta ve elde edilen zaferlerin temelinde bu üretim gücünün olduğuna şu cümleyle dikkat çekilmektedir: “*Osmanlı ordusu, devrinin en mükemmel vasfını taşıdığı müddetçe onun bütün malzemesi de milli sanayi tezgahlarından temin ediliyordu*” (Maarif Vekaleti, 1937, s.20). Bu vurgulamanın 1920'li yıllardan itibaren uygulanıyerli malı kullanımı kampanyaları

(Goloğlu, 2007, s.183) ve milli sanayi oluşturma çabalarına katkı sağlamak amacıyla yapıldığı düşünülebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda sınırların genişlemesi ile beraber ticaret yollarının kontrol altına alınması ve sistemli üretim faaliyeti sayesinde ihracatın daha fazla olduğu bir ticari hayat görülmektedir denilerek ihracat vurgusu şu şekilde yapılmıştır: "*Osmanlı ticareti İmparatorluğun genişlemesi nispetinde inkişaf gösterdi. Bu devirde Osmanlı ticaret muvazenesi ihracat lehinedir*"(Maarif Vekaleti, 1937, s.24).Fetihlerle elde edilen servetin getirdiği rehavetle padişah ve paşalar da fedakarlık hislerinin azaldığı, saray kadınlarının yönetime etki ettiği, rüşvetin yaygınlaştığı,Fuzuli'nin Şikayetnamesindeki meşhur beyiti delil getirilerek öne sürülmektedir. Ayrıca bu hususta şu ifadeler de yer verilmiştir: "*Evvelce devlet reisleri ordularının başlarında birer kumandan iken bu defa saraylarda vakit geçirmeğe başladılar. Kanuni devrinde sarayda kadınların hakimiyeti kendini gösterdi*"(Maarif Vekaleti, 1937, s.24).

Dış münasebetler konusunda kapitülasyonlar ve Osmanlı Devleti'nin Rus çarlığının güçlenmesine tepkisiz kaldığı iddiası ile yine anakronik bir biçimde eleştiriler getirilmektedir. Bu iki konuya diğer ele alınan konulara kıyasla oldukça geniş yer ayrıldığı söylenebilir. "*Kanuni Fransızlara sonradan İmparatorluğu parçalayan imtiyazlar verdiği gibi, İmparatorluğun inkırazında mühim bir rol sahibi olan Rus Çarlığının da inkişafına mani olmadı*"(Maarif Vekaleti, 1937, s.26).

Kitabın 28. sayfasından 49. sayfasına kadar, Avrupa tarihi ele alınmakta olup, neredeyse Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemi kadar genişçe anlatılmıştır. Avrupa tarihinde feodalitenin etkisini kaybetmesi, coğrafi keşifler, sömürgecilik faaliyetleri genişçe açıklanmıştır.

İki cumhuriyet alt başlığı altında Habsburgların, İsviçre Cumhuriyeti ve Felemenk Cumhuriyeti karşısında mağlup olduğuna vurgu yapılmıştır. Cumhuriyet yönetimlerinin üstünlüğüne dair bir mesaj verilmek istediği anlaşılmaktadır. "*Habsburglar XVI. Asırda iki küçük millete mağlup oldular. Onların kendilerini müstakil bir surette idare etmelerini muahede mucibince kabul ettiler. Bu cumhuriyetlerden biri İsviçre Cumhuriyetidir (1513)...*"(Maarif Vekaleti, 1937, s.46)

Ünite Osmanlı İmparatorluğun gerileme dönemi adını taşımakta olup kendi içinde tevakkuf, duraklama, ricat ve gerileme dönemleri şeklinde alt başlıkları bulunmaktadır. İbn-i Haldun'un tarihsel süreci açıklamada kullandığı şema esas alınmış gibi görünmektedir.

Tevakkuf dönemi Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümünden (1579) II. Viyana Kuşatmasına kadar geçen sürece verilen addır. *“Sokollu'nun ölümünden (1579) Viyana'nın ikinci muhasarasına kadar geçen devir Osmanlı Devleti'nin Tevakkuf Devri sayılır...”* (Maarif Vekaleti, 1937, s.47). Bu süreçte, Osmanlı Devleti'nin “istila” yapamasa da elindekileri korumayı başardığı belirtilmektedir. Belirtilen tarih aralığındaki başlıca olaylar kronolojik ve olgusal olarak aktarılmaktadır.

Dönem padişahlarının başarılarından *“Murat III'ün yerine Mehmet III geçti Eğriyi zapt etti”*(Maarif Vekaleti, 1937, s.51) gibi kısa ve düz ifadelerle bahsedilirken *“Tiryaki Hasan Paşa'da Kanije'yi muvaffakiyetle müdafaa etti”*(Maarif Vekaleti, 1937, s.51) şeklinde valilerin başarılarından övgüyle bahsedilmesi dikkate değerdir. Ayrıca dönem padişahlarının hiçbirinin minyatürüne veya temsili resimlerine yer verilmezken, Köprülü Mehmet Paşa, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa gibi sadrazamların temsili resimlerine yer verilmesi de anlamlı görülmektedir.

Fotoğraf 6: Köprülü Mehmet Paşa ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa

(Maarif Vekaleti, 1937, s.52)

Fotoğraf 7: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa

(Maarif Vekaleti, 1937, s.53)

Yine aynı bölümde çocuk, deli padişahlar şeklinde çoğul kullanılarak padişahlar hakkında yargıda bulunulması da dikkat çekicidir. “*XVII. Asrın yirmi beş senesinde Osmanlı tahtı Mehmet I. , Osman II. gibi çocuk denecek derecede genç ve Mustafa I. gibi deli padişahlar tarafından işgal edilmiştir...*” (Maarif Vekaleti, 1937, s.53)

Ünitenin ikinci alt başlığı 17. asırda Avrupa olup Avrupa devletlerinin iç siyasi gelişmeleri hakkında bilgi verilmektedir. Dönemin önde gelen Avrupa devletleri tek tek ele alınarak durumları ve politikalarında ana hatlarıyla bahsedilmiştir.

Üçüncü alt başlık “Osmanlı İmparatorluğu'nda Ricat Devri 1683- 1792” şeklinde olup II. Viyana kuşatması sonrasında, Yaş Antlaşması'na kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Dönemin olayları kronolojik ve olgusal olarak aktarılıp geri çekilişi açıklayan tam sayfa bir haritaya da yer verilmiştir (Maarif Vekaleti, 1937, s.62).

Fotoğraf 8: Karlofça Anlaşması sonrası Osmanlı İmparatorluğu

(Maarif Vekaleti, 1937, s.63)

Dönemin iç siyasetinde yeniliklerin ordu ve üretimde takip edilemediği merkezi otoritenin sarsıldığı vergilerin arttırıldığı şeklinde hususlara değinilmiştir. Lale Devri'ni bitiren Patrona Halil İsyanı'ndan bahsedilirken de isyancıların matbaalara dokunmadıkları italik yazıyla belirtilmiştir: “Patrona ile birlikte isyan edenlerin hedefi dini ve şer’i değildi. İbrahim Paşa’nın sefahetive Kağıthane’deki köşkleri, halkı kinlendirmişti” (Maarif Vekaleti, 1937, s.77). Padişahlık yönetimine olumsuzluk yüklenmek istendiği ve Patrona isyanı gibi olaylara meşruiyet kazandırılmak istendiği düşünülebilir.

Kültürel konulardan bahsedilirken 18. asırda Osmanlılar, Avrupa tesiri altına girmeye başlamıştır şeklinde buruklukla bahsedilmektedir peşinden de Batı medeniyetinin taklit etmenin bir mecburiyet olduğu ifade edilmektedir: “XVIII. Asırda Osmanlı harsı asliliğini kaybederek Avrupa tesiri altına girmeye başlamıştır. Bu tesir yaratıcı kuvvetin zayıfladığına

delelet eder. Lakin şarkı geride bırakan garp medeniyetini taklit suretinde de olsun kabul etmemek mümkün değildir” (Maarif Vekaleti, 1937, s.77).

18.yüzyıl Avrupa tarihinin fikir sanat ve siyasete dair gelişmelerinden detaylıca bahsedilmektedir 79. sayfadan 94. sayfaya kadar bu konu ele alınmıştır. Avrupa tarihinin kültürel, askeri, siyasi yönleri ana hatlarıyla açıklanmıştır.

4.ünite “Osmanlı İmparatorluğu'nun Parçalanması ve Batması” adını taşımakta olup 1790- 1919 yılları arasında ele almaktadır. Üniteye ıslahat hareketleri ile başlanmıştır.

Napolyon karşısında Osmanlı ordusunun kazandığı başarı vurgulanmaktaysa da hangi padişah döneminde olduğu belirtilmeksizin geçilmiştir: “*Napolyon Mısırı zaptettikten sonra Palestine geçmişti. Maksadı doğrudan doğruya Türkleri tamamen mağlup etmek ve Suriye üzerinden Hindistan yolunu açmaktı. Fakat Türkler Bonapart'ı Akka'da ricate mecbur ettiler. Bundan sonra Napolyon Fransa'ya kaçtı*” (Maarif Vekaleti, 1937, s.95)

II. Mahmut dönemine oldukça geniş yer verilmiş olup Yunan İsyanı'nın safhaları detaylıca aktarılmıştır: “*Mora'nın dağlık arazisinde papazların, tacirlerin, korsanların iştirak ettiği bir ihtilal hareketi başladı...*” (Maarif Vekaleti, 1937, s.100). Mehmet Ali Paşa isyanı da detaylıca anlatılmıştır. “*...Mora'da oğlu İbrahim Paşa askerlerini merkeze sormadan çekmişti...Muvaffakiyetten sonra Mehmet Ali taleplerini arttırdı. Osmanlı sülalesi yerine kendi hakimiyetini tesis etmek arzusuna düştü*” (Maarif Vekaleti, 1937, s.102). Dönemin olayları kronolojik ve olgusal olarak aktarılmıştır.

Avrupa'daki gelişmeler ve Fransız İhtilali 103. sayfadan itibaren aktarılmakta olup 119. sayfaya kadar Avrupa siyasi tarihi ele alınmıştır. Fransız İhtilali aşama aşama bir ortaokul kitabı için oldukça ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

İngiltere'nin Osmanlı padişahının halifelik gücünden faydalandığı dile getirilmekte ve Hindistan'da, İngiliz hakimiyetine karşı başlayan Sipahi İsyanı'nda padişah Abdülmecid'in halife unvanıyla Hint Müslümanlarına İngilizlere itaat etmeyi tavsiye ettiği belirtilmektedir: “*İngiltere Kıralıçası Viktorya 1857'de Abdülmecid'e Müslüman Hintlilere hitaben yazılmış bir beyanname çıkarttı, bu beyannamede Halife Hintlilerin İngiltere'ye itaat etmelerini, istiklal davalarına kalkmamalarını tavsiye ediyordu*” (Maarif Vekaleti, 1937, s.123).

Tanzimat devri Avrupa etkisinin arttığı yeni bir israf devri olarak gösterilmektedir: “*Tanzimat muhtelif milletlere ve muhtelif an'anelere mensup insanlardan bir Osmanlı milleti vücuda getirmek istiyordu, bu bir hayaldi. Tanzimat Osmanlı Devleti'ni haricen Avrupalılaştırdı*” (Maarif Vekaleti, 1937, s.126).

Sultan Abdülmecid Dönemi israf devri olarak gösterilmekte ve alınan borçların faydasız alanlara aktarıldığı belirtilmektedir. Sultan Abdülmecid'e karşı girişilen 1860 darbe girişiminden övgü ile bahsedilmektedir: “...Avrupa'daki cereyanları bilen bazı münevverler 1869'ta Abdülmecid'e karşı bir hareket yaptılar” (Maarif Vekaleti, 1937, s.128).

Sultan Abdülaziz dönemi için de aynı israf tanımı yapılmakta ve alınan borçların sefahate ve gelir getirmeyen işlere harcandığı bunun da ekonomik çöküşe neden olduğu dile getirilmektedir: “...Kuvvetli bir donanma vücuda getirildi. Fakat bütün bu malzeme hariçten satın alınıyordu. Bu harp levazımını satın almak için Avrupa'dan mütemadiyen borçlar yapılıyordu. Abdülaziz hükümdar olmadan Mecid'in israfından şikayet ederdi. Fakat iş başına geçtikten sonra o da israfa, sefahete başladı”(Maarif Vekaleti, 1937, s.128).

İlginç bir şekilde Cumhuriyet'e ulaşan süreçteki önemlerine rağmen Meşrutiyet taraftarları hayalcilik ile itham edilmekte eleştirilmektedirler. “Meşrutiyet idaresi vücuda getirilirse Osmanlı milleti teşekkül edecek her taraf gül gülistan olacaktı buna safçasına inanmaktaydılar.”(Maarif Vekaleti, 1937, s.129).

Osmanlıcılığın yanında, Türk milliyetçiliğinin bilim ve edebiyat alanlarında kendini göstermeye başladığı ifade edilmektedir. “Yeni Osmanlılar faaliyetine muvazi olarak Türk milliyetçiliği ilim ve edebiyat sahasında kendini göstermeğe başladı” (Maarif Vekaleti, 1937, s.129).

Sayfa 129'dan 149. sayfaya kadar Avrupa siyasetinden genişçe bahsedilmekte olup, Japonya'daki gelişmelere de yer verilmiştir. Avrupa'da yaşanan 1830 ve 1848 ihtilallerine genişçe yer verildiği görülmektedir.

Şu husus dikkate değerdir ki II. Abdülhamid dönemi istibdat devri olarak tanımlanmak ile beraber onun döneminde önceki padişahlar devrinde olduğu gibi israf olmadığı da belirtilmiştir: “Abdülhamit istibdatla memleketi idare etti. Bu zamanda Abdülaziz ve Mecid zamanındaki kadar israf yoktu” (Maarif Vekaleti, 1937, s.153). Ancak hemen ardından ekonomik yapının zayıflığı ithalat ağırlıklı ticaret olduğu eklenmiştir, memur maaşlarının zamanında ödenmediği, hafiye baskısı olduğu ve benzeri iddialarda ilave edilerek dönem iyice olumsuz bir izlenim bırakacak şekilde aktarılmıştır: “Fakat Abdülhamit idaresi Avrupa istismarcılarına karşı koyamıyordu. Ecnebi sermayedarları, imtiyazları kolaylıkla elde ediyorlardı...” (Maarif Vekaleti, 1937, s.153). Osmanlı-Yunan Savaşı'ndaki zaferimizden bahsedilmek ile beraber padişahın bu zaferle hiç ilgisi yokmuş gibi adından bahsedilmeden

geçilmiştir: “Yunan Harbinde Osmanlı ordusu muzaffer oldu.Avrupa devletleri müdahale ettiler...” (Maarif Vekaleti, 1937, s.153).

II. Meşrutiyet'in ilanı ve padişah II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden övgüyle bahsedildikten sonra Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyıl başlarındaki siyasi olayları kronolojik ve olgusal olarak aktarılıp Osmanlı tarihi konusu sonlandırılmaktadır: “ 23 Temmuz 1908'de meşrutiyet ilan olundu. Abdülhamid mukavemet etmedi” (Maarif Vekaleti, 1937, s.157).

Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı devleti dönemindeki askeri vazifelerinden yola çıkılarak Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp, Balkan ve I.Dünya savaşları hakkında bilgi verilmektedir: “Berlin muahedesi esnasında Osmanlılardan bir şey alamamış olan İtalya, Trablugarba tecavüz etti (1911)... (Maarif Vekaleti, 1937, s.158).

Milli mücadele, İstiklal harbi konusu ele alınırken Osmanlı padişahı veya hükümet görevlileri ile ilgili yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:“Mondros mütarekesinden sonra padişah, kendini ve hanedanını düşünmekten başka bir şey yapmıyordu. Osmanlı Hükümetinin adamları içinde namuslu, vatansever adamlar yok değildi...” (Maarif Vekaleti, 1937, s.177).

İnkılaplar hakkında genişçe bilgi verilerek (234. sayfa ile 269. sayfa arası) kitap sonlandırılmıştır kitabın sonuna Osmanlı padişahlarının şeceresinin tahta çıkış sıralarını ve görev sürelerini kapsar şeklinde eklenmiş olduğunu da belirtilmelidir. Kitabın, kronolojik olaylar listesi ile indeksi de bulunmaktadır.

3.7. 1940'lı Yıllarda Orta Okul Tarih Kitapları

3.7.1. Ortaokul İçin Tarih I

Kitabın yazarı Zuhuri Danışman'dır (1949). Milli kütüphanede bulunan örnek 1949 yılına aittir ve kitabın ikinci baskısıdır. Kitapta insanlık tarihinin ilk zamanlarından Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar olan dönem ele alınmaktadır.

3.7.2. Ortaokul İçin Tarih II

Kitabın yazarı psikolog Ali Haydar Taner'dir. Ali Haydar Taner, Almanya'da psikoloji eğitimi almış, kısa bir süre idadi psikoloji öğretmenliği yaptıktan sonra Darülfünunda pedagoji, psikoloji dersleri vermiş 1926-1938 yılları arasında da Talim Terbiye Kurulu üyeliğinde bulunmuştur (Ata, 2017).

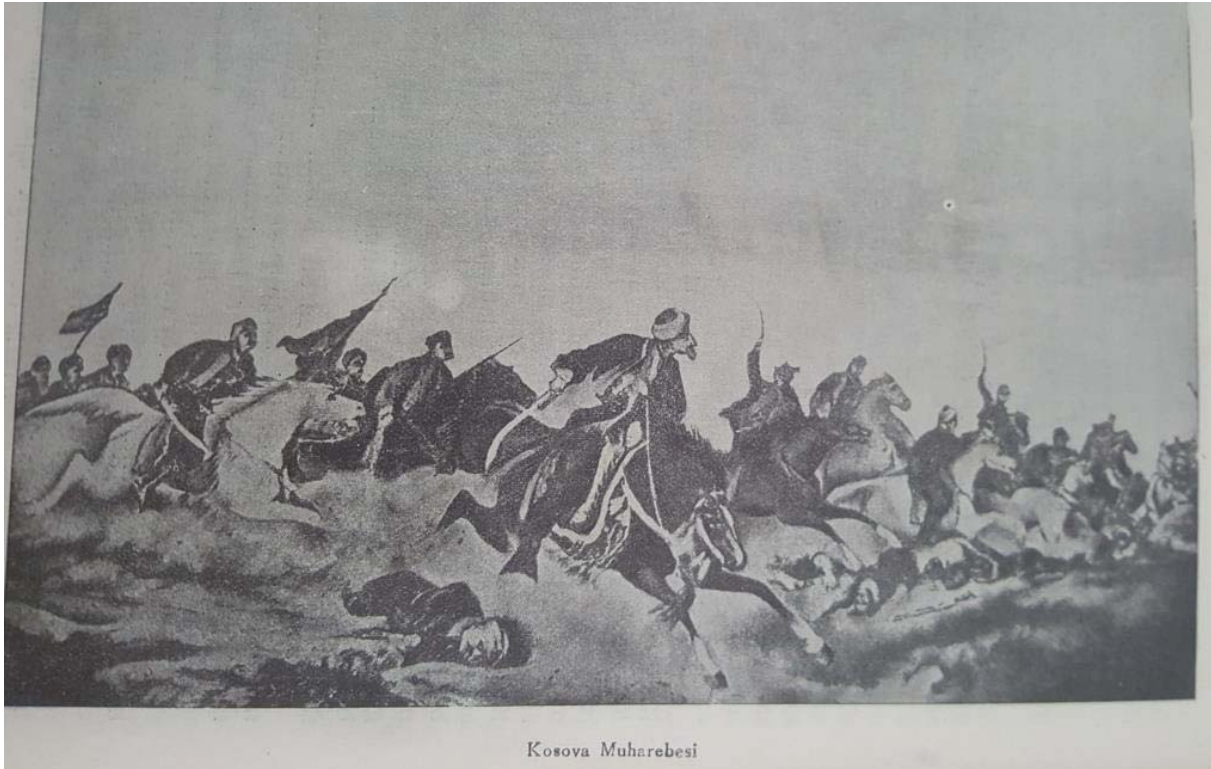
Kitap Orta Çağ Avrupa tarihi ile başlamaktadır. Kronolojik bir sırayla İslamiyet öncesi Türk tarihi, İslam tarihi, İlk Türk İslam devletleri, Osmanlı kuruluş dönemi ve Orta Çağ harici olarak da Hint Babür İmparatorluğu konularını ele almaktadır. Kitap yirmi dokuz bölümden oluşmaktadır ve 165 sayfadır. Kitabın yirmi altıncı bölümü Osmanlılar adını taşımaktadır ve 11 sayfadan ibarettir kitabın yaklaşık olarak %7'sini oluşturmaktadır. Kitabın yirmi yedinci bölümü olan Timur konusu içinde alt başlık olarak "Timur ve Bayezid" konusuna iki sayfa yer ayrılmıştır. Yirmi sekizinci bölüm olan "Bayezid'den sonra Osmanlılar" konusuna da iki sayfa ayrılmıştır. Böylece toplamda kitapta Osmanlı tarihine 15 sayfa yer ayrılmış ve kitabın yaklaşık %10'u Osmanlı tarihi konularından oluşturulmuştur.

"Anadoluda Osmanlı Devletini kuranlar Türklerdir. Fakat bu Türklerin Anadoluya ne zaman ve nereden geldikleri henüz ilmi bir surette tesbit edilmemiştir. Osmanlılar iptida aşiret halinde yaşarlardı. Bu Türk aşiretlerinin de bütün Türkler gibi Orta Asya'dan geldikleri rivayet edilmektedir. O zaman bu aşiretin başında Ertuğrul Bey bulunuyormuş" (Maarif Vekaleti, 1940, s.137). Bu ifadelerde görüldüğü üzere hikayeci bir dille Osmanlı Devletinin kuruluş süreci anlatılmaktadır.

1936 basımı Ortaokul Tarih II kitabında Osmanlı Devletinin kurulduğu yıllarda Bizans'ın durumu şu ifadelerle açıklanmaktadır: *"Tekfurlar adalete riayet etmemek, ağır vergiler almak suretiyle ahaliye zulüm ediyorlardı, Osmanlıların eline geçen yerlerde ise, kanuna uygun olmayan vergiler kaldırılıyor, herkese kanun dairesinde can, ırz ve mal emniyeti temin ediliyordu"* (Maarif Vekaleti, 1936, s.163).

Ali Haydar Taner'in yazar olarak adının geçtiği 1940 basımı Ortaokul Tarih II kitabında ise aynı yıllar ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş süreci neredeyse aynı şekilde anlatılmaktadır: *"Tekfurlar adalete riayet etmemek, ağır vergiler almak suretile ahaliye zulüm ediyorlardı. Osmanlıların eline geçen yerlerde ise kanuna uygun olmıyan vergiler kaldırılıyor, herkese kanun dairesinde can, ırz ve mal emniyeti temin ediliyordu"* (Maarif Vekaleti, 1940, s.138-139).

Fotoğraf 9: Kosova Muharebesi

(Maarif Vekaleti, 1940, s.144).

Osmanlı Devleti tarihinden bahsedilirken kuruluş döneminin ele alındığı ve kısaca bahsedildiği, başarılarının dikkate sunulduğu ancak padişah ve sultan unvanlarının asla kullanılmadığı görülmektedir. Osmanlı devleti kuruluş döneminin kronolojik ve olgusal olarak aktarıldığı padişahlara yönelik herhangi bir eleştiride bulunulmadığı da görülmektedir. Sadece Timur ve Bayezid konusunda savaşı ısrarlı bir şekilde isteyen Timur'un barış tekliflerini defalarca reddettiği belirtilerek, I.Bayezit'e dolaylı bir eleştiride bulunulduğu görülmektedir.

Kitap içerik ve yaklaşım olarak 1936 basımı Ortaokul Tarih II kitabı ile hemen hemen aynıdır. Bahri Ata'ya göre(Ata, 2017) 1937 basımı Ortaokul Tarih II kitabının biraz kısaltılmış bazı görselleri çıkartılmış bir versiyonudur.

3.7.3. Ortaokul İçin Tarih III

Kitabın iç kapak sayfasında ders kitabının Maarif Vekilliği Talim Terbiye Heyeti'nin 12. 11. 1934 tarih ve 31 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş olduğu belirtilmektedir. Milli Kütüphanede bulunan örnek 1941 yılında basılmıştır.

Kitabın içindekiler bölümü incelendiğinde içerik ve bölümlemenin 1937 basımı Orta Mektepler İçin Tarih III. kitabıyla hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Kitap Fatih Sultan Mehmet'in tahta çıkışıyla başlamaktadır: *“Bu sınırlar içinde kurulan Osmanlı İmparatorluğu'nda ilim, güzel sanatlar, kültür birtakım değişikliklere uğradı. Fatih devrinden evvelki kültürle daha sonraki arasında büyük farklar peyda oldu. İmparatorluğun kuruluşundan sonra saray hayatı değişti, halktan tamamen uzak bir alem haline girdi. Büyük imparatorluk hududu içinde halktan ayrılan sarayda, sefahat ve israf başladı.”* (Maarif Vekaleti, 1941, s.1). Bu ifadelerde görüldüğü gibi 1941 baskısı Ortaokul Tarih III ders kitabı, daha önce verdiğimiz örneklerle karşılaştırıldığında görüldüğü üzere 1937 baskısı Ortaokul Tarih III kitabıyla neredeyse aynıdır.

Değişiklikler bazı bölümlendirme, dönemlendirme başlıklarında ilk baskıda kullanılan eski tabirlerin yerine daha sade ifadelerin kullanılması ve kitabın, içindekiler bölümünün ardından İsmet İnönü'nün tam sayfa bir portresine yer verilmesi ayrıca İsmet İnönü ile ilgili bir bölümün (224. sayfa ile 226. sayfa arası) eklenmesidir.

3.8. 1950'li Yıllarda Orta Okul Tarih Kitapları

3.8.1. Ortaokullar İçin Tarih I

1951 yılı basımı Ortaokullar için Tarih kitabının yazarı Emin Oktay, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü tarih öğretmenidir (Oktay, 1951). Kitap sekiz ünite olarak düzenlenmiştir. İlk ünite “İnsan Tarihine Giriş” adını taşımakta ve tarih öncesi dönemler ile takvim ve zaman konularını kapsamaktadır. Son ünite olan sekizinci ünite ise “Roma Tarihine Toplu Bakış” adını taşımaktadır. Kitap 224 sayfadan oluşmaktadır.

3.8.2. Ortaokullar İçin Tarih II

Ortaokullar İçin Tarih II (Cezar, 1951) ders kitabının yazarı kitabın yazıldığı dönemde Dörtüyl Ortaokulu müdürü olan Mustafa Cezar'dır. Daha sonraları akademik alana geçmiş 1980'lerde Mimar Sinan Üniversitesi'nde arkeoloji ve sanat tarihi bölüm başkanlığı da yapmıştır (<https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/sanat-tarihcisi>, 2009).

Kitap ekler hariç 175 sayfadan oluşmaktadır. İlk ünite Orta Çağ ile başlamaktadır. İlk olarak 7. ve 20. sayfalar arası olarak Orta Çağ Avrupa'sından Frank krallığı, Karolenj İmparatorluğu, kilise teşkilatı ve papalık ile derebeylik sistemi ayrı başlıklar halinde açıklanmaktadır.

Doğu'da ortaçağ üst başlığı altında ise 24. ve 36. sayfalar arası Hunlar, Göktürkler, Uygurlar ve Türklerin batıya göçleri konuları ele alınmaktadır. 40.ve 48. Sayfalar arasında Doğu Roma İmparatorluğu ele alınmaktadır. Kitabın yaklaşık olarak %24'ünü oluşturmaktadır.

İkinci ünite İslam tarihine ayrılmıştır İslam'ın doğuşu ve yayılışı konuları 48 sayfadan 66 sayfaya kadar ele alınmaktadır. Emeviler, Endülüs Emevileri Abbasiler ve Türklerin islami kabulü ile Karahanlılar ve Gazneliler konuları da 90. sayfaya kadar ele alınmaktadır. Kitabın yaklaşık olarak % 24'ünü oluşturmaktadır

Üçüncü ünite Selçuklulara ayrılmış olup Türkiye Selçukluları dahil olmak üzere 90. sayfa ile 130. sayfa arasında açıklanmıştır. Kitabın yaklaşık olarak %22'sini oluşturmaktadır.

Dördüncü ünite Eyyübi ve Kölemen Memlük devletlerine ayrılmıştır. 130.ve 136. sayfalar arasını kapsar ve kitabın yaklaşık olarak %4'ünü oluşturmaktadır.

Beşinci ünite 136. sayfadan 168. sayfaya İstanbul'un Fethine kadar Osmanlı kuruluş dönemine ayrılmıştır. Kitabın yaklaşık olarak %20'sini oluşturmaktadır.

Altıncı ünite ise İstanbul'un Fethi adını taşımaktadır ve fetih ve sonuçlarını ele alan kısa bir ünedir. 168. Sayfa ile 175.sayfalar arasını kapsamaktadır. Kitabın yaklaşık olarak %5'ini oluşturmaktadır.

Kitabın 5. ünitesi olan Osmanlı Devleti ünitesi Osmanlı Devleti'nin kuruluşu konusu ile başlamaktadır. Osmanlı ailesinin kökeni hakkında 1930'lu ve 1940'lı yıllarda ders kitabı olarak kullanılan kaynaklarda görülmeyen ayrıntılara yer verildiği dikkati çekmektedir. Oğuzların, Kayı Boyu'ndan oluşu ve Süleyman Şah'ı, Osmanlıların atası kabul eden rivayetin yanında, Ertuğrul Bey'in babasının gündüz Alp olduğu bilgisi gibi ayrıntılı bilgiler verilmektedir: *“Osmanlı Devleti'ni kuran Kayı'lar...Süleyman Şah'ın oğlu Ertuğrul Bey idaresinde Anadolu'ya geçmişlerdir. Buna karşılık yine bazı eski eserlerde Ertuğrul Bey'in babasının Gündüz Alp olduğu yazılıyor”* (Cezar, 1951, s.136).

Osman Bey dönemindeki fetihleri gösteren bir harita ile Osman Bey'in temsili bir resmine de yer verilmiştir. Tarihi bilgiler kronolojik ve olgusaldır konu sonuna birer cümleden oluşan altı maddelik bir özet ve beş soru eklenmiştir.

Fotoğraf 10: Osman Gazi

(Cezar, 1951, s.139)

Sultan I. Murat dönemi, kazanılan zaferler ve Haçlılarla mücadele harita üzerinde açıklanarak ayrıntılarıyla açıklanmıştır. “*Murat I. Hüdavendigâr diye anılır. Babası gibi teşkilatçı bir adamdı. Bütün işlerinde programlı bir şekilde hareket eden Murat I zamanında Rumeli’de geniş topraklar ele geçirilerek...Meriç boylarında başarı ile ilerleyen Türk kuvvetleri hristiyanları telaşa düşürdü*” (Cezar, 1951, s.142). Konu sonunda yine kısa bir özet ve bilgiyi ölçmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Kitabın tüm konularında aynı uygulama bulunmakta olup birkaç sayfadan oluşan her padişah dönemi veya kültürel alanları sonunda maddeli kısa bir özet ve bilgi seviyesini tespiti yarayacak sorular bulunmaktadır.

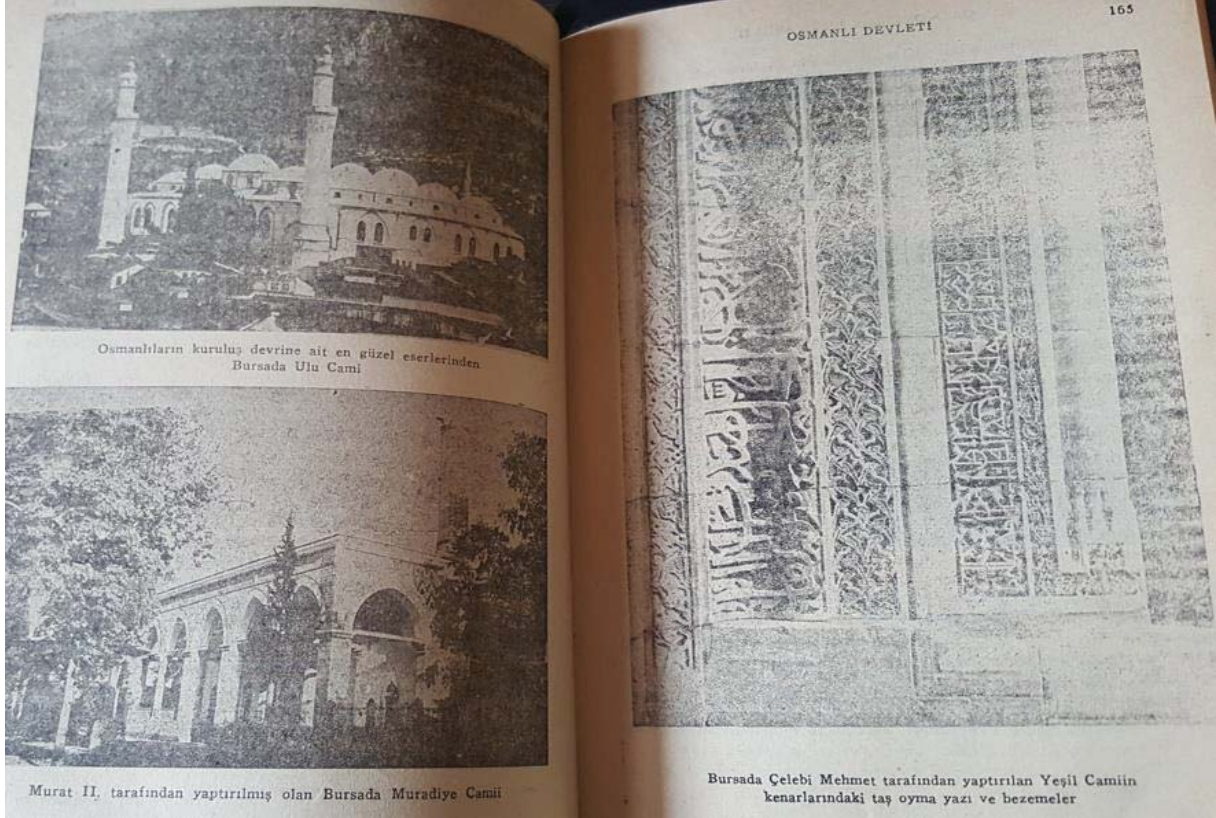
Yıldırım Bayezid dönemi Balkanlarda kazanılan zaferler Anadolu’da elde ettiği başarılar anlatıldıktan sonra Timur’un yükselişi ve Ankara savaşı ve sonuçları ile bitirilmiştir, konuya Yıldırım Bayezid’in temsili bir resmi ile onun zamanındaki Osmanlı Devleti sınırlarını gösterir bir harita eklenmiştir. “... *Yıldırım Beyazıt’ın devamlı uğraşmaları ile Anadolu Türk birliği kurulmuş oluyordu... Yıldırım Beyazıt bu birliği kurmak için çalıştığı sıralarda ayrıca Balkanlarda da meşgul olmuş, savaşlar yapmış ve Yıldırım hızıyla gerektiği tarafa yetişmiştir*” (Cezar, 1951, s,148).

II. Murat içinde ayrı bir başlık açılarak döneminde kazanılan zaferler ve kazandığı başarılar, Osmanlı Devleti’ni geliştirmek için yaptığı mücadele anlatılmıştır. “*Bir elinde kılıç, bir elinde kalemlle memleketin maddi ve manevi gelişmesini sağlamaya çalışan Murat II. ölünce yerine bilgili ve ateşli evladı Mehmet II. geçti*” (Cezar, 1951, s.158).

Kuruluş dönemi kültür ve uygarlığına 158. sayfadan 168. sayfaya kadar yer verilmiş ve devlet teşkilatlanması, askeri teşkilat, dil ve edebiyat, ilim,mimarlık ve sanat, maliye ve

ekonomik hayat, alt başlıkları içinde açıklamalarda bulunulmuştur. Ulu Cami, II. Murat Külliyesi, Yeşil Cami dış cephe süslemelerine ve Yeşil Türbeye ait fotoğraflar ünite sonuna eklenmiştir.

Fotoğraf 11: Ulu Camii, Muradiye Camii ve Yeşil Camii

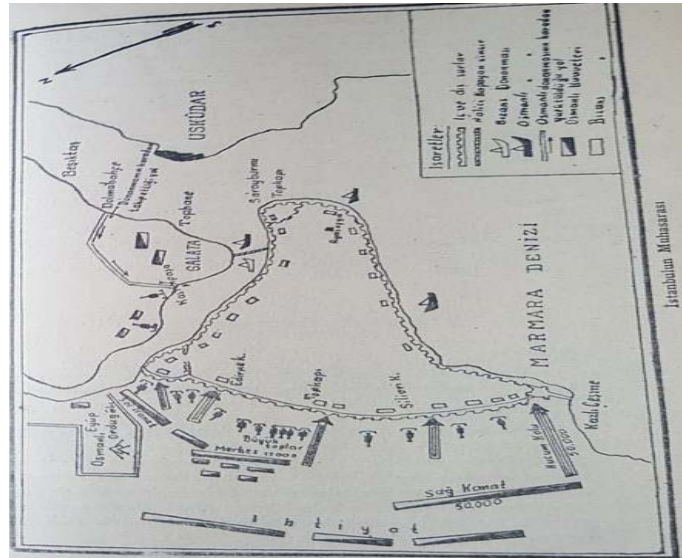

(Cezar, 1951, s.164 ves.165)

Kitabın altıncı ve son ünitesi İstanbul'un fethine ayrılmıştır." *İstanbul'u zapt ettiğinden Fatih diye anılan II. Mehmet ikinci defa tahta geçtiği zaman 21 yaşında ateşli bir gençti iyi bir tahsil görmüştü. Arapça, Latince, Farsça ve Yunanca bildiği söylenen Fatih aydın fikirli bir hükümdardı*"(Cezar, 1951, s. 169) şeklinde başlayan ilk paragraf Fatih Sultan Mehmet'in üstün niteliklere sahip bir hükümdar olarak tanımlamaktadır. İdeal sahibi planlı uzun erimli düşünen usta bir siyasetçi olduğu sezdirilmektedir. Ayrıca ünitenin ikinci sayfasında Fatih Sultan Mehmet'in, Gentile Bellini tarafından çizilen meşhur resmine yer verilmiştir.

Fotoğraf 12: *Fatih Sultan Mehmet*

(Cezar, 1951s.170)

Fotoğraf 13: *İstanbul kuşatması kroki*

(Cezar, 1951s.172)

İstanbul'un fethi safha safha açıklanmış ve kuşatmayı resmeden bir krokiye de yer verilmiştir. Fethin dünya tarihini değiştiren çok önemli bir gelişme olduğu ayrı bir başlık altında açıklanmıştır. Kitabın sonuna ayrıntılı bir kronoloji cetveli, bibliyografya, sözlük ve indeks eklenmiştir.

3.8.3. 1959 Yılına Ait Tarih Orta III Ders Kitabı

Kitap 223 sayfadan, on bölümden oluşmaktadır (İnal ve Ormanlı, 1959). Birinci bölüm Yeni Çağ başlarında Avrupa adını taşımakta ve 15 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın yaklaşık olarak %7'sini oluşturmaktadır.

İkinci bölüm "Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselme Devri" adındadır ve 30 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın yaklaşık olarak %14'ünü oluşturmaktadır.

Üçüncü bölüm "Osmanlı İmparatorluğu'nun Duraklama Devri"dir ve 28 sayfadır. Kitabın yaklaşık olarak %12'sini oluşturmaktadır.

Dördüncü bölüm "Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme Devri" ise "Kültür ve Uygarlık" alt bölümü ile beraber 35 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın yaklaşık olarak %16'sını oluşturmaktadır.

Beşinci bölüm "17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa ve Amerika" 24 sayfa tutmaktadır. Kitabın yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır.

Altıncı bölüm "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geniş İslahat Devri" 25 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın yaklaşık olarak %10'unu oluşturmaktadır.

Yedinci bölüm "Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri" 29 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın yaklaşık olarak %13'ünü oluşturmaktadır.

Sekizinci bölüm "İstiklal Savaşı" 22 sayfadır. Kitabın yaklaşık olarak %10'unu oluşturmaktadır.

Dokuzuncu bölüm "Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi" 18 sayfadan oluşur. Kitabın yaklaşık olarak %8'ini oluşturmaktadır.

Onuncu bölümü ise "İkinci Cihan Savaşı ve Türkiye" olup 7 sayfa tutmaktadır. Kitabın yaklaşık olarak %3'ünü oluşturmaktadır.

1930'lu ve 1940'lı yıllardan farklı olarak kitabın içeriğinde ağırlıklı kısmı Osmanlı tarihi konularının tuttuğu görülmektedir. Bölümler konuları gösteren bir plan ve hazırlık soruları ile başlamaktadır. Hazırlık sorularının cevaplarının konu içindeki yerleri parantez içinde belirtilmiştir.

Kitapta Osmanlı tarihi "Yükselme Dönemi" ile başlamaktadır yükselme dönemi 1930'lu yıllarda 1940'lı yıllarda kullanılan ders kitaplarında olduğu gibi İstanbul'un fethi ile Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümü arasındaki dönem olarak belirtilmiştir.

Yükselme dönemi hükümdarları hakkında şöyle bir değerlendirme yapılarak konuya giriş yapılmaktadır. *“Bu hükümdarlardan Fatih, Yavuz ve Kanuni ünlü devlet adamları ve değerli komutanlardır diğerleri silik şahsiyetlerdir. Üç büyük hükümdar devrini idare eden devlet adamları da kendileri gibi olgun ve değerli kimselerdi”* (İnal ve Ormancı, 1959, s.26). Dönemin fetihleri sıralanarak o günlerde Osmanlı Devleti'nin ulaştığı coğrafi büyüklük ve ihtişam öne çıkarılmakta, gelişmenin yalnızca askeri siyasi alanla sınırlı kalmayıp bilim, sanat,ekonomialanlarında da yüksek bir seviyeye ulaşıldığı ifade edilmektedir. *“İmparatorluk bu devirde doğuda ve batıda genişleyerek...Yine bu devirde İmparatorluk bilim, edebiyat, sanat ve ekonomi bakımından en parlak devrini yaşamıştı”* (İnal ve Ormancı, 1959, s.26).

Dönemin olayları aktarılırken Fatih Sultan Mehmet devri Anadolu'daki faaliyetler açıklanırken, ayrı bir başlık açılmadan İkinci Bayezid dönemi olaylarından bahsedilmiştir. Siyasi tarih ağırlıklı bir yaklaşım esas alındığından olsa gerek, oldukça uzun bir süre padişahlık yaptığı halde, döneminde ki fetihlerin azlığını nedeniyle II.Bayezid'den az bahsedildiği söylenebilir. II.Bayezid'in minyatür veya resmine yer verilmezken, Cem Sultan'ın gençlik dönemlerine ait bir minyatür konuya eklenmiştir.

Fotoğraf 14: Cem Sultan

(İnal ve Ormancı, 1959, s.28)

Yavuz Sultan Selim için ayrı bir başlık açılmış ve onu elinde kılıcıyla at üstünde gösteren temsili resmi tam sayfa olarak kullanılmıştır.

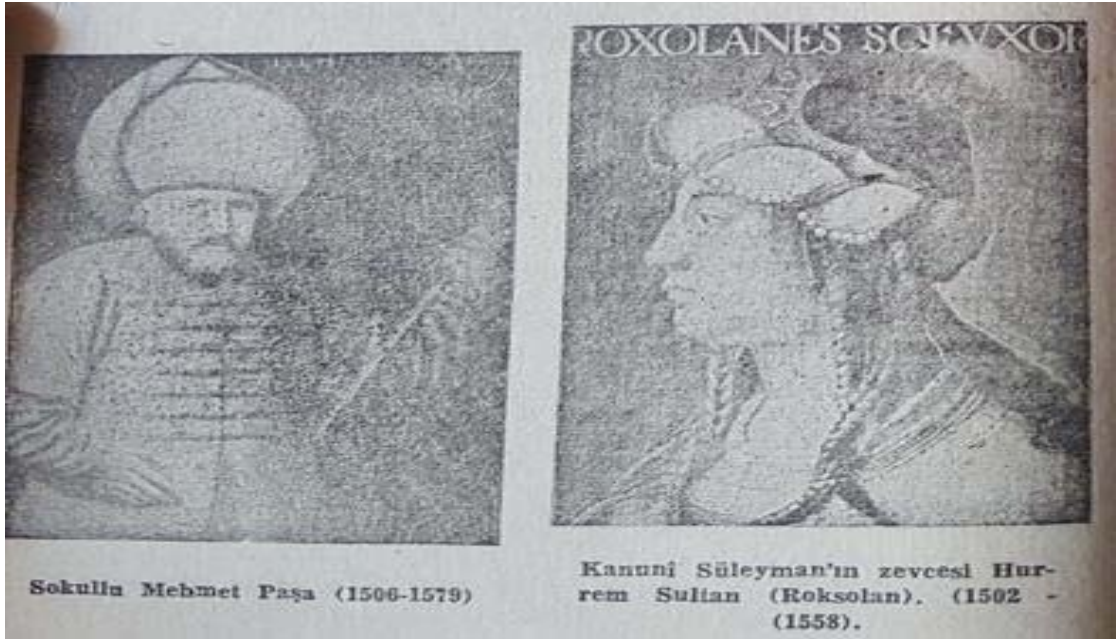
Yavuz dönemi sonunda İran savaşları kapsamında Kanuni dönemi İran seferlerine yer verilerek konu bütünlüğü oluşturulmuştur, bölüm sonuna maddeleştirilmiş bir konu özeti eklenmiş ayrıca İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi'nden alınan Ridaniye savaşı ile ilgili bir bölüm eklenmiştir.

Yükseliş döneminin ikinci kısmını batı yönündeki gelişmeler oluşturmaktadır. Konu planı, hazırlık soruları ve kısa girişten hemen sonra Balkanların fethini gösteren ayrıntılı bir haritaya tam sayfa olarak yer verilmiştir.

Döneme alt bilgiler kronolojik ve olgusal bir biçimde sıralanmıştır. Osmanlı ordusunun başarıları şu şekilde oldukça güçlü ifadelerle belirtilmiştir: “*Kanuni kuvvetli bir ordu ile Macaristan üzerine yürüdü. Mohaç'ta Macar ordusunu iki saat içinde darmadağın etti*” (İnal ve Ormancı, 1959, s.28).

“*Türk padişahı ile başa çıkamayacağını anlayan Ferdinand ordunun İstanbul'a dönüşünden kısa bir müddet sonra elçiler göndererek barış istedi... İhtiyarlığına ve hastalığına bakmayarak Kanuni bu sefere (Zigetvar) katıldı... Değerli şanlı büyük Türk hükümdarının Kanuni Sultan Süleyman'ın kaybı ordu içinde derin bir teessürle karşılandı*” (İnal ve Ormancı, 1959, s.29) gibi padişahların kazanılan başarılardaki katkısının önceki yılların ders kitaplarında görmediğimiz şekilde öne çıkarılması dikkat çekicidir.

Fotoğraf 15: Sokullu Mehmet Paşa ve Hürrem Sultan

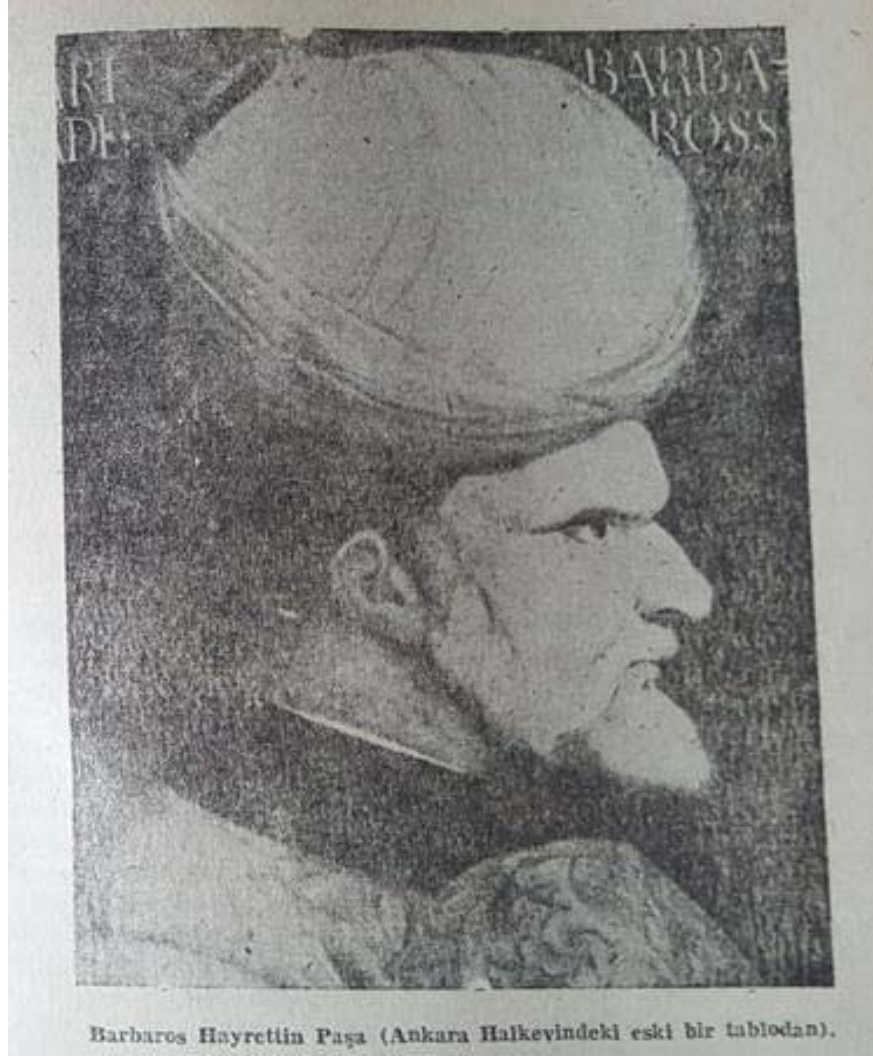

(İnal ve Ormancı, 1959, s.40)

Bölüm sonuna İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın “Osmanlı Tarihi”nden alınan Kırım Hanlığı ile ilgili bir okuma parçası ile İsmail Hakkı Danişmend'in “Osmanlı Tarihi Kronolojisi” adlı eserinden alınan Mohaç Zaferi ile ilgili bir başka okuma parçası daha eklenmiştir.

Denizcilikle ilgili başarılar II. Beyazıt dönemi ve özellikle Kanuni Sultan Süleyman dönemleri öne çıkarılarak aktarılmıştır. Fetihler zaferler sıralanmış, Barbaros Hayrettin Paşa'nın denizcilik tarihimizdeki önemi gösterilmiş ve bölüm sonuna Enver Ziya Karal'ın "Osmanlı Tarihi"nden Barbaros ile ilgili bir bölüm eklenerek hayat hikayesi ve başarıları tekrardan verilmiştir.

Fotoğraf 16: *Barbaros Hayrettin Paşa*

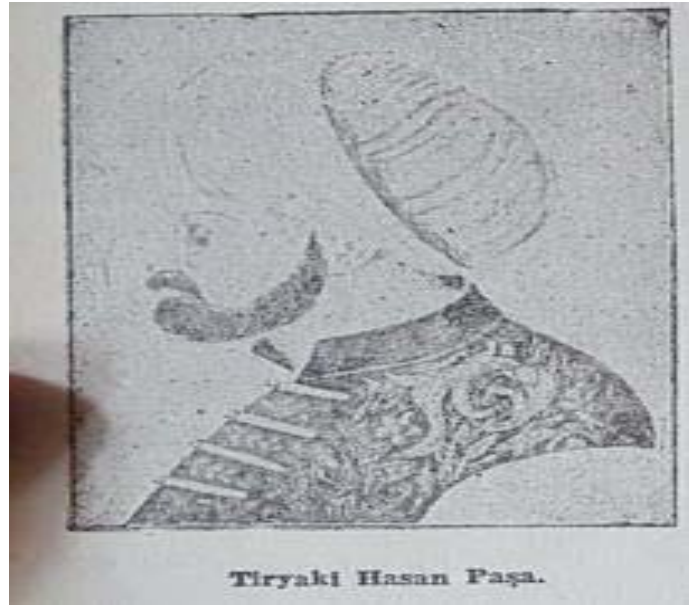
(İnal ve Ormancı, 1959, s.49)

Duraklama devri ele alınırken Osmanlı Devleti'nin en geniş sınırlarına ulaştığı belirtilerek başlangıç yapılmıştır. Alıntıladığımız ifadelerde görüleceği üzere duraklama devrindeki sorunlar doğrudan padişahlara bağlanmaktadır. "...silik ve kudretsiz hükümdarlar yüzünden sarayın sonsuz israfları padişahlarını zevk ve eğlencelerle vakit geçirmeleri devlet işlerinin maliyenin ve ordunun düzensizliğine yol açmış..." (İnal ve Ormancı, 1959, s.56). Bürokratik idareciler için de benzeri bir tablo çizilmekte iç karartıcı bir tablo ortaya

konulmaktadır. “*Hükümetin başına bu devirde elli kadar sadrazam gelmiştir birkaçını ve Köprülülere bir tarafa bırakırsak geri kalanlar değersiz bilgisiz insanlar olduğu için İmparatorluğu’nun duraklamasını ve bu devirde başlayan çöküntüyü önleyememişlerdir*” (İnal ve Ormancı, 1959, s.56). Eleştiriler, ithamlar ilerleyen paragraflarda tekrarlanmakta ve şiddetini arttırmaktadır. “...*ekserisi sarayın dışına çıkmayarak vakitlerini zevk ve eğlence ile geçirirler devlet işlerine bakmaz savaflara gitmezlerdi. I. Mustafa ve I. İbrahim’in deli olmaları göz önüne alınırsa devlet başkanları hakkında fikir edinilebilir*” (İnal ve Ormancı, 1959, s.56).

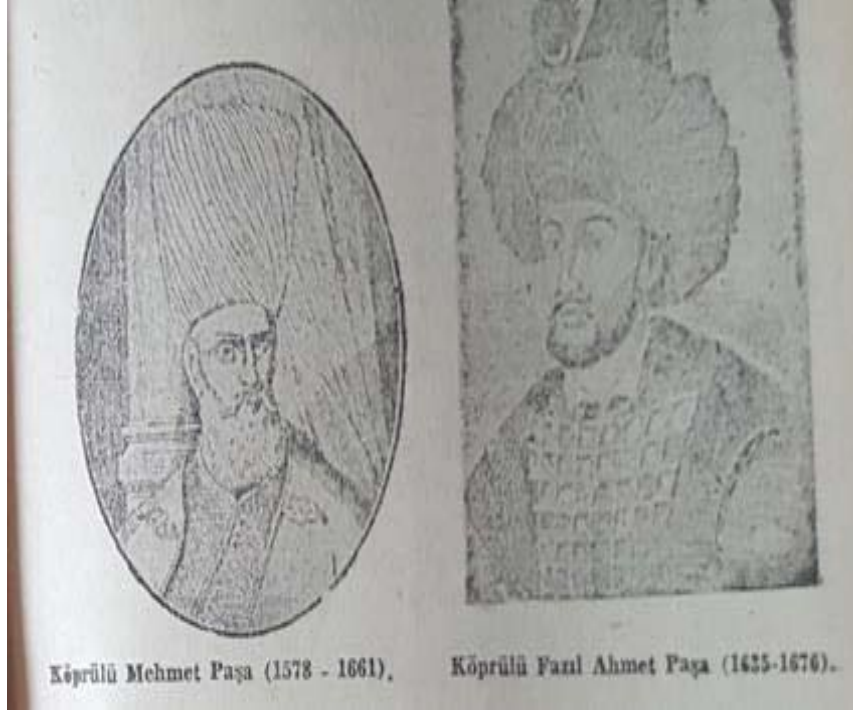
Padişahlara yönelik eleştiriler duraklamanın sebepleri başlığı altında devam etmektedir. “...*padişahların çocuk ve bazılarının akıl hastası olması yüzünden analarının veya karılarının devlet işlerine karışmaları ile meydana gelen kadınlar saltanatı... Devlet adamlarının değersiz cahil kimseler olması...*” (İnal ve Ormancı, 1959, s.57).

Fotoğraf 17: *Tiryaki Hasan Paşa*

(İnal ve Ormancı, 1959, s.62)

Fotoğraf 18: Köprülü Mehmet Paşa ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa

(İnal ve Ormancı, 1959, s.63)

Duraklama devri padişahlarından hiçbirinin minyatürüne veya temsili resimlerine yer verilmemiş fakat Tiryaki Hasan Paşa, Köprülü Mehmet Paşa, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa gibi devlet adamlarının portrelerine yer verilmiştir.

İkinci Osman'dan övgü ile bahsedilmekte devlet işlerini düzeltmek yolunda canını veren ilk padişah olduğu belirtilmekle beraber onun da gençliği ve tecrübesizliği gibi eksiklikleri olduğu dile getirilmektedir. Duraklama devri olayları da bazı kişiler ve dönemle ilgili genel değerlendirmeler dışında kronolojik ve olgusal olarak aktarılmıştır. Duraklama devri sadrazamları da güce dayalı bir idare uygulamakla itham edilerek eleştirilmektedirler. Duraklama devri konusunun sonuna maddeler halinde geniş bir özet eklenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Gerileme Devri 1699-1792 ünitesi konu planı, hazırlık soruları ile başlamaktadır. Konuya 18. yüzyıl padişahları isim listesi ile giriş yapılmıştır. Ardından döneme dair şöyle bir genelleme ile devam edilmektedir: “Devlet adamlarının çoğu Avrupa'nın siyasi olaylarını kavrayamayan bilgisiz insanlar oldukları için önlerine çıkan fırsatlardan faydalanamadılar” (İnal ve Ormancı, 1959, s.74) şeklindeki değerlendirme yazarların olaylara bakış açısını ortaya koymaktadır. Takip eden paragrafta 18. yüzyıl başında padişahlık yapan “II. Mustafa, babası IV. Mehmet gibi ava ve zevke düşküncü devlet işleri ile ilgisi yoktu” denilmektedir (İnal ve Ormancı, 1959, s74).

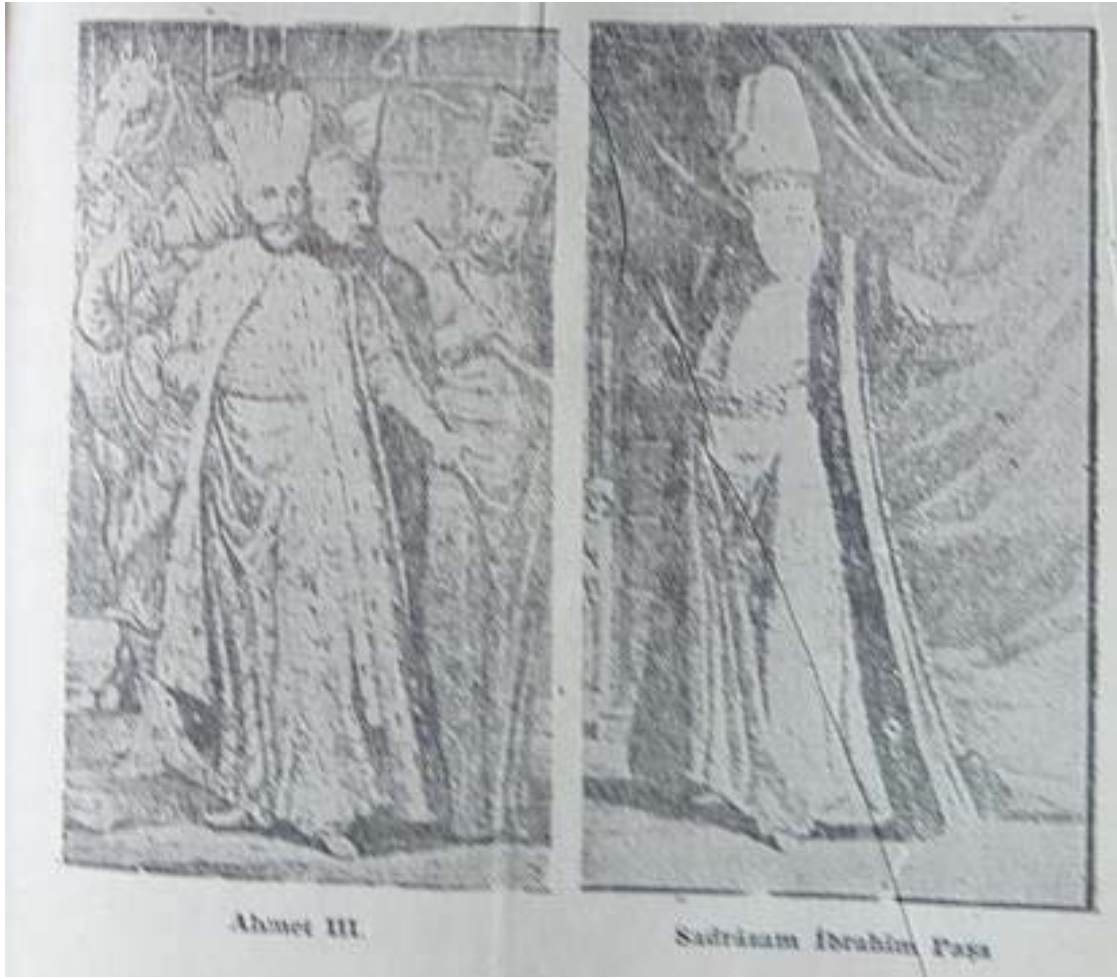
Duraklama devri savaşları ve antlaşmaları genel olarak kronolojik ve olgusal olarak aktarılmıştır sadece Baltacı Mehmet Paşa'nın Osmanlı ordusunun başında bulunduğu Prut Savaşı'ndan bahsedilirken Katerina'nın gözyaşları içinde yalvararak barış talep ettiği için Prut anlaşmasının yapıldığı iddiası istisna sayılabilir. *“Bu güç ve tehlikeli durumdan Petro’yu, sonraları karısı olan, İsveçli Katerina adında bir kadın kurtardı. Petro’nun karısı olan bu kadın Baltacı Mehmet Paşa’nın çadırına giderek ona kıymetli hediyeler sundu. Yalvararak, gözyaşları akıtarak ondan barış istedi”* (İnal ve Ormancı, 1959, s.75).

Gerileme devrinde ıslahat hareketleri konusuna 18. yüzyıl Osmanlı yöneticilerinin Batı devletlerinin bilim teknik ve ekonomi alanlarında ki üstünlüğünü kabul ettikleri ifade edilerek başlanmıştır.

Sadrazam Damat İbrahim Paşa’dan övgü ile bahsedilmektedir. *“Damat İbrahim Paşa zeki ve anlayışlı edebiyat ve güzel sanatlara bağlı bir devlet adamıydı devletin iç olaylar ve dış savaşlarla yorgunluğunu kavramış uzunca bir zaman dinlenmeye ihtiyacı olduğunu anlamıştı sadrazamlığı devrinde Avusturya ve Rusya’ya karşı barış siyaseti giderek memleketi bilgi sanat ve ticaret bakımından yükseltmek istedi”* (İnal ve Ormancı, 1959, s.80).

Padişah hakkında ise şu şekilde ifadeler kullanılmaktadır: *“ III. Ahmet de babası ve ağabeyi gibi zevkine düşkün bir padişahı”* (İnal ve Ormancı, 1959, s.81). Padişah III. Ahmet ve sadrazam İbrahim Paşa'nın eşit büyüklükte temsili resimlerine yer verilmiştir.18. yüzyıl ıslahatları ana hatlarıyla anlatılarak konu bitirilmiştir.

Fotoğraf 19: III. Ahmet ve Sadrazam İbrahim Paşa

(İnal ve Ormanlı, 1959, s.81)

Osmanlı kültür ve medeniyeti ünitesi Fatih Sultan Mehmet devrinden başlatılmıştır. Kültür ve medeniyet sahasındaki durum şu şekilde özetlenerek konuya giriş yapılmıştır *“Fatih Mehmet’ten itibaren bütün devlet kurumları gelişmeye başlamış Kanuni Sultan Süleyman devrinde ise en yüksek derecesini bulmuştur buna paralel olarak bilim edebiyat güzel sanatlar da hiç durmadan bir ilerleyiş görülür 16.yüzyıl sonlarından itibaren kurumlar bozulmaya yüz tutmuş bilim alanında gerileme baş göstermiştir”*(İnal ve Ormanlı, 1959, s.86).

Sonraki satırlarda kідaha önce duraklama ve gerileme devri padişahları için yapılan genellemeler ile çelişen şu ifadeler kullanılmaktadır: *“...devletin bir uçuruma doğru yuvarlanmak üzere olduğunu gören padişah ve bazı devlet adamları felaketi önlemek için ıslahat hareketlerine koyuldularsa da kesin bir sonuç alamadılar”* (İnal ve Ormanlı, 1959, s.86).

Osmanlı Devleti'ni tümüyle ele alan değerlendiren şu satırlar ise Osmanlı dönemini Türk tarihinde özel bir konuma yükseltmekte ve övmektedir. “*Osmanlı Devleti başta devlet reisi olan padişahları sarayları idare uzmanları ordu ve donanması aydınları ve bilgi yerleri gibi çeşitli kurulları ile Türk dünyasının o zamana kadar yarattığı en yüksek medeniyete erişmiştir*”(İnal ve Ormancı, 1959, s.86). Bu ifadelerin ardından Osmanlı Devleti'nin idare teşkilatı ve kültür medeniyeti hakkında genel bilgiler olgusal olarak verilerek konu tamamlanmıştır. Kültür sanat konusu çeşitli sanat dallarına ait birçok eserin resmi ile zenginleştirilmiştir. Konu sonuna İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın “Osmanlı Tarihi” adlı eserinden alınan Mimar Sinan hakkındaki bilgilerin oluşturduğu okuma metni eklenmiştir.

Fotoğraf 20: *Topkapı Sarayı*

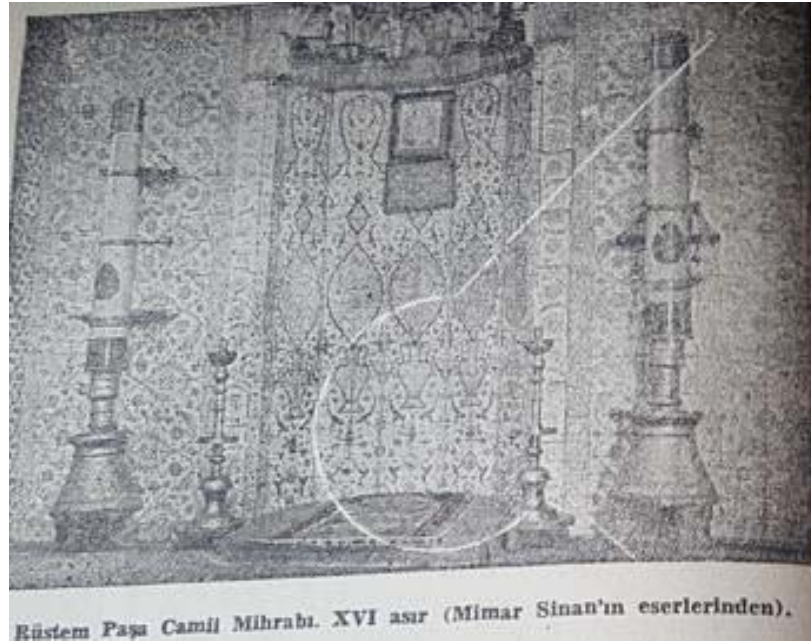

(İnal ve Ormancı, 1959, s.87)

Fotoğraf 21: *Elçi kabulü*

(İnal ve Ormancı, 1959, s.89)

Fotoğraf 22: *Rüstem Paşa Camii*

(İnal ve Ormancı, 1959, s.102)

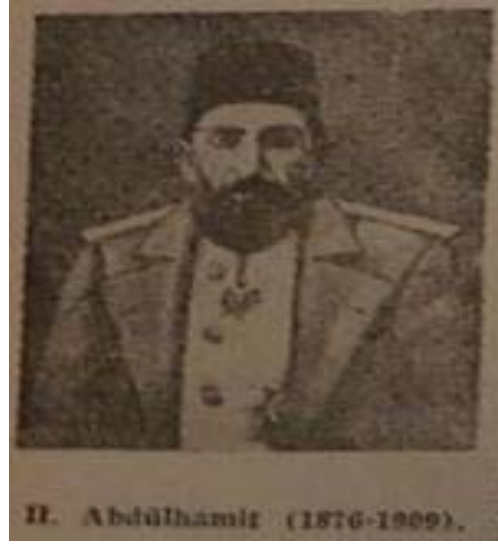
Osmanlı Devleti'nde "Geniş İslahat Devri" ünitesinde ise III.Selim ve II.Mahmut'un ıslahat hareketleri ve bu devrin siyasi olayları başlığı altında adı geçen iki padişahın övgü ile bahsedilmektedir. *"Asrın sonuna doğru devletin başına geçen III. Selim ile XIX. yüzyıl başlarında padişah olan II.Mahmut bu hakikatleri anlayarak kurtuluş için geniş ıslahat yapmaktan başka çare kalmadığını anlamışlardır... II. Mahmut'da, Selim'in izinden yürüdü ise de iç ve dış sebepler yüzünden yenilik hareketleri tamamlanamadı"* (s.134). Bu girişin ardından ıslahat hareketleri ve dönemin olayları kronolojik ve olgusal olarak aktarılmıştır.

Tanzimat dönemi için alt başlık açılmış ve dönemin padişahı Abdülmecid ve Mustafa Reşit Paşa, Ali ve Fuat Paşalar ile Şinasi'nin portrelerine yer verilerek hukuk düzenlemelerinden ve eğitim alanındaki gelişmelerden övgü ile bahsedilmiştir ancak hemen ardından aşağıdaki eleştiriler eklenmiştir: *"Tanzimat döneminde bununla beraber zevk ve eğlenceye düşkünlük arttı israf çoğaldı böylece milli servetin dışarıya akması gibi sonuçlar doğdu..."*(İnal ve Ormancı, 1959, s.161).

Sultan Abdülaziz hakkında şu ifadeler yer verilmektedir: *"Abdülmecid'in yerine kardeşi Abdülaziz (1861-1876) geçti yeni hükümdar israfa sefahata düşkünlüğü yüksek faizle Avrupa'dan alınan borç paraların bir kısmı ile savaş araçları ve harp gemileri sağlanarak devlet kuvvetlendirildi ise de paraların çoğu hükümdarını zevk ve heveslerine harcandı"* (İnal ve Ormancı, 1959, s.165).

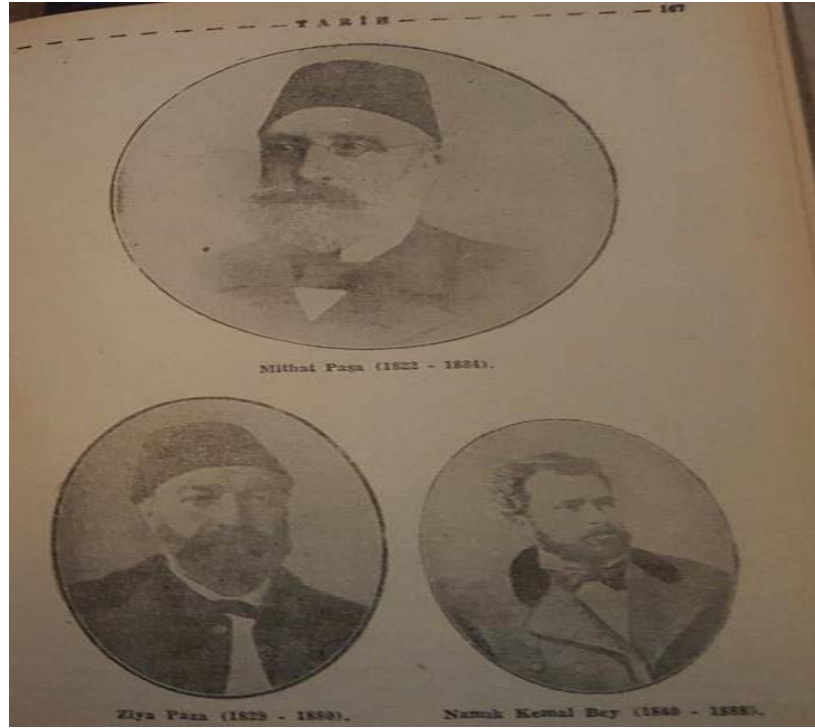
Meşrutiyet'in ilanında etkili olan Mithat Paşa, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in portrelerine yer verilirken dönemin padişahı II. Abdülhamid'den şüphesiz bahsedilmektedir: "*Abdülhamit korkak ve vehimli bir padişahı*" (İnal ve Ormancı, 1959, s.168). Bu şekilde sert değerlendirmeler 1930'lu ve 1940'lı yılların ders kitaplarında görülmemektedir. O dönemde daha ziyade mümkün olduğu kadar az yer verilerek geçilmiştir. Ayrıca II. Abdülhamid'in müsrif olmadığı şeklinde olumlu ifadeler bile 1930'ların ders kitaplarında görülebilmektedir.

Fotoğraf 23: Padişah II. Abdülhamit

(İnal ve Ormancı, 1959, s.168)

Fotoğraf 24: Mithat Paşa, Ziya Paşa ve Namık Kemal Bey

(İnal ve Ormancı, 1959, s.167)

II.Abdülhamid idaresi “istibdat” devri olarak tanımlanmıştır, sık sık sürgün cezaları verdiği Mithat Paşa'nın sürgündeki ölümünden de sorumlu olduğu iddia edilmektedir. Bu dönemde Osmanlı ekonomisinde yabancı ağırlığının daha da arttığı iddia edilmektedir. Bu eleştirilerin yanında bu devirde öğretim ve eğitim işlerine önem verildi, idadiler kuruldu, Mülkiye, hukuk, sivil tıbbiye, veteriner, sivil mühendis ve Halkalı Ziraat gibi yüksek okullar açıldı devrin sonlarına doğru Darülfünun Üniversitesi yeniden kuruldu şeklinde takdir ifade eden değerlendirmelerde de bulunmaktadır. “II. Abdülhamid geniş ölçüde hafiyete teşkilatı kurarak yurtseverleri ve hürriyetperverleri göz hapsine aldı. Birçokları Yemen ve Fizan gibi memleketin uzak köşelerine sürüldü... Bununla beraber bu devirde eğitim ve öğretim işlerine önem verildi” (İnal ve Ormancı, 1959, s.173).

Gazi Osman Paşa'nın 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Plevne önlerinde kazandığı zafere genişçe yer verilmiştir “Osman Paşa 40000 kişilik bir kuvvetle tarihe ün salan parlak müdafaasını yaptı. Rusları mağlup ederek geri attı” (İnal ve Ormancı, 1959, s.169).

Fotoğraf 25: Gazi Osman Paşa

(İnal ve Ormanacı, 1959, s.169)

II.Meşrutiyet'in ilanında etkili olan Niyazi Bey, Talat Bey Enver Bey, Ahmet Rıza Bey ve Mahmut Şevket Paşa'nın portreleri aynı sayfada verilip meşrutiyeti ilan ettirenlerden övgü ile bahsedilmektedir. "*Selanik'teki İttihat ve Terakki ileri gelenleri, hükümet konağını ele geçirerek meşrutiyeti ilan ettiler... padişah ait yetkileri daraltarak Kanun-i Esasiyi milletin hayrına düzenliyordu*(İnal ve Ormanacı, 1959, s.175).

Fotoğraf 26: Talat, Niyazi, Enver, Ahmet Rıza Beyler ve Mahmut Paşa

(İnal ve Ormanacı, 1959, s.174)

Meşrutiyet'in ilanından sonraki gelişmeler kronolojik ve olgusal olarak aktarılmıştır. I.Dünya Savaşı'ndan da ana hatları ile bahsedilmektedir.

İstiklal savaşı konusunda ise giriş kısmında İttihat Terakki yöneticileri için “savaşı açan İttihat ve Terakki’nin ünlü bakanlarından Talat, Enver ve Cemal Paşalar ile partinin ileri gelenlerinden birçoğu yurt dışına çekilmişlerdi” şeklinde pek de açık olmayan bir eleştiri yapılmaktadır. Burada yurdu terk etme veya kaçış yerine çekilmişlerdi ifadesinin kullanımı anlamlı bulunabilir. “*Savaşı açan İttihat ve Terakki’nin ünlü bakanlarından Talat, Enver ve Cemal Paşalar ile Partinin ileri gelenlerinden birçoğu yurt dışına çekilmişlerdi*” (İnal ve Ormancı, 1959, s.187).

Savaş sonrası yapılan anlaşmalar ile ilgili olarak padişaha yönelik ağır eleştiriler yapılmadan şüphelidebir açıklama ile yetinilmiştir: “*Düşman devletler bu anlaşma şartlarını aralarında hazırlayarak Osmanlı hükümet delegelerine söz hakkı vermeden imzalattılar...*” (İnal ve Ormancı, 1959, s.187).

Padişahın işgaller karşısındaki tutumu değerlendirilirken işgalleri önlemeye çalıştığı fakat doğru yolu seçmediği ve yeterli çaba sergilemediği şeklinde bir eleştiri getirilmektedir. “*V.Mehmet Reşat ölmüş yerine kardeşi VI.Mehmet Vahideddingeçmişti. Bu hükümdar büyük Türk milletinin fedakarlığına başvuracağı yerde, işi politika ile halledeceği vehmine kapılmıştı*” (İnal ve Ormancı, 1959, s.187).

Padişahlık konusundaki son değerlendirmeler ise şunlardır: “*kanunda padişahlık kaldırıldı Osmanlı ailesine yalnız halifelik bırakıldı bu olay karşısında son padişah VI. Mehmet Vahidettin bir İngiliz zırhlısına binerek İstanbul’dan kaçtı böylece korkaklığın açık bir örneğini daha göstermiş oldu meclis kaçan halifeyi azl ederek yerine Abdülmecit Efendi’yi getirdi*” (İnal ve Ormancı, 1959, “s.204)

4.BÖLÜM

SONUÇ

Ders kitaplarının, Osmanlı tarihine yönelik yaklaşımlarının karşılaştırmasına dayalı bu çalışmada şu tespitler de bulunulabilir.1930'lu ve 1940'lı yıllar boyunca aynı müfredat programı doğrultusunda aynı yaklaşım ve içerikle Osmanlı tarihinin sunulduğu görülmektedir.Ders kitaplarının Osmanlı Devleti'ne dair yaklaşımının 1950'li yıllarda değiştiği ise açık bir gerçekliktir. Gerek ders kitaplarında Osmanlı tarihine ayrılan yer, gerekse padişahlar hakkındaki değerlendirmeler oldukça değişmiştir.

1930'lu yıllarda ortaokul birinci sınıfta tarih müfredatında Osmanlı tarihine yer verilmemektedir.Ortaokul ikinci sınıfta ise sadece on iki sayfa yer verilmektedir ki bu yönüyle Avrupa tarihine ayrılan sayfa sayısından çok daha azdır. Benzer şekilde Osmanlı tarihinin en uzun dönemini ele alan ortaokul üçüncü sınıf ders kitabında da Osmanlı tarihine ayrılan sayfa sayısı diğer konu başlıklarına ayrılan sayfa sayısından daha azdır. Bu yönüyle Osmanlı döneminin dile getirilişinin azaltılarak geçmişin etkisinin de azaltılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.Yeni yetişen nesillerde tarih bilgisi yoluyla Osmanlı dönemi mirasından farklı bir anlayışın yerleştirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

1930'lu yıllarda Osmanlı tarihinden bahsedilirken padişah unvanının kullanılmayıp hükümdarlardan isimleriyle bahsedilmesi yeni rejimin,cumhuriyet yönetiminin sağlamaştırılması için olduğu söylenebilir.Dönem ders kitaplarında özellikle Avrupa devletleri karşısında Osmanlı Devleti'nin kazandığı başarılarından övgüyle bahsedildiği söylenebilir.Ancak kazanılan başarılar padişahlardan ziyade bürokratik yöneticilere ve topluma mal edilmektedir.

Osmanlı Devleti tarihinin son dönemlerineözellikle 19. yüzyıla dair eleştiriler oldukça fazladır. Ancak bu eleştirilerde belirli bir seviye gözetildiği söylenebilir.Oysa ki 1950'li yıllarda kullanılan ders kitaplarında kuruluş ve yükseliş dönemlerinden övgüyle bahsedilirken sonraki dönem hükümdarları hakkında ise 1930'lu yılların ders kitaplarında kullanılan ifadelerden daha ileri eleştirilerin yapıldığı görülmektedir. 1930'lu yıllarda daha ziyade yok saymaya yönelik bir tutum takınıldığı söylenebilir.

1940'lı yıllarda 1930'larla aynı müfredatın uygulandığı ders kitaplarının içeriğinin de aynı olduğu görülmüştür.Ders kitaplarında yapılan az miktardaki değişiklikde 1930'lu yılların kitaplarında kullanılan kavramların sadeleştirilmesi ve ortaokul üçüncü sınıf kitabına İsmet İnönü ile ilgili bir bölümün eklenmesinden ibarettir.

Ortaokul tarih ders kitaplarında gerek içerik gerekse kullanılan dil yönünden 1950'li yıllarda ciddi bir değişim olduğu görülür. Bu değişimde yurt içindeki ve dünyadaki siyasal değişimlerin etkisi olduğu kabul edilebilir görülmektedir. Döneme ait ortaokul ikinci sınıf tarih kitabında 1930'lu ve 1940'lı yıllardakinin aksine ağırlık Osmanlı tarihine verilmiştir. Gerek ayrılan sayfa sayısı gerekse kullanılan dil Osmanlı Devleti'nin o yıllardaki başarılarını etkileyici bir şekilde ifade etmektedir. O dönemde kazanılan başarılar ile padişahların kişisel özellikleri arasında bağ kurulduğu görülmektedir. Padişahlar merkeze alınarak Osmanlı tarihinin sunulduğu görülmektedir. Önceki dönemlerin aksine padişah unvanı da kullanılmaktadır. Padişahların iyi eğitim almış, kültürlü, güçlü kişilik özelliklerine sahip oldukları belirtilmektedir. Bununla birlikte başarılı vezirler, ilim adamları, kültür ve sanat adamlarından ve döneme ait sanat eserlerinden genişçe bahsedilmiş ve mimari eserlerin çok sayıdaki fotoğraflarıyla da desteklenmiştir. Ortaokul Tarih II kitabında (Cezar, 1951) ele alınan döneme dair, hiçbir eleştiri getirilmediği görülmektedir. Siyasal başarılarından ve bilim sanattaki gelişmelerden övgüyle bahsedilmektedir.

1950'li yıllarda öğretimde kullanılan ortaokul üçüncü sınıf tarih kitabında ise Osmanlı tarihine genişçe yer ayrılmış ve kitabın sayfa sayısının çoğunluğu Osmanlı tarihine ayrılmıştır. Osmanlı tarihiyle ilgili olduğu kadarıyla Avrupa tarihine de yer verilmiştir. Osmanlı tarihine 1930'lu ve 1940'lı yıllardakinden çok daha fazla yer verildiği görülmektedir. Yükseliş dönemi hükümdarlarından ve başarılarından övgüyle bahsedilmektedir. Gayretli ve fedakâr oldukları vurgulanmaktadır. Ancak duraklama ve sonrasındaki dönemlerden bahsedilirken padişahlar hakkında eleştiriler başlamaktadır. Eleştirilerin miktarının ve kişisel özelliklerine dair ifadelerin 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki eleştirileri geçtiği görülmektedir. Dikkat çekici bir şekilde duraklama ve sonrasındaki devlet adamlarından, vezirlerden ise genel olarak övgüyle bahsedilmektedir.

İncelemiş olduğumuz ortaokul tarih ders kitaplarının tümünde Osmanlı tarihinin kuruluş yükseliş duraklama ve gerileme şeklinde dönemlendirildiği görülmektedir. Bununla beraber siyasal paradigmalardan ve iç dış konjonktürel şartların tarih eğitiminin içeriğine etki ettiği ve siyasal değişimlerin eğitime yansımaları görülmektedir.

5. BÖLÜM

ÖNERİLER

Tarih eğitiminde en önemli unsurlardan biri ders kitaplarıdır. Birçok insanın tarih hakkındaki düzenli bilgilerini okullarda kullanılan tarih ders kitaplarına dayanmaktadır. Bu nedenle tarih ders kitaplarının içeriği ve kullanılan dil toplumun tarih bilgisinin şekillenmesinde sosyal siyasal bilinç kazanmasında oldukça önemlidir. Yeni yetişen nesillerin geçmiş bilgisi üzerinden bir bugün algılaması yaptığı, geçmiş aktarılırken bugünün ve geleceğin şekillendirildiği söylenebilir. Buna bağlı olarak sağlam bir gelecek kurabilmek için de doğru ve sağlam bilgi ile doğru değerlendirmelere dayalı bir geçmiş bilgisine ihtiyacımız olduğu ders kitaplarının hazırlanması sırasında dikkate alınacak başlıca esaslardandır.

Tarih kitaplarının hazırlanmasında siyasal gereksinimlerin önemli olduğu kabul edilebilir bir geçektir. Bu noktada milli değerlerin aktarılması ve dünden bugüne ve geleceğe milli kimliğin taşınması için ders kitaplarının içeriği önem taşımaktadır. Bununla birlikte bilimsel yönünün ihmal edilmesi gerçeklikten kopulması uzun vadede fayda vermek yerine mahzurlu olacaktır.

Tarih kitaplarında çokça genellemelere gidilmesi bilimsel görünmemektedir. Sadece siyasal veya konjonktürel gereksinimlerle tarih kurgulanması bilimsel ve gerçekçi düşünebilen nesiller yetişmesine aykırı bir durumdur. Sık sık paradigma değişikliğine gidilmesinin de kuşak farklılıklarının büyümesine ve uyum zorluklarına sebep olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Vefik. (2011).*Fezleke-i Tarihi Osmani. Bir Eski Zaman Ders Kitabı.*(Yayıma hazırlayan Ş. Babacan)Boğaziçi Yayınları.
- Alkan, M. (2017). II.Meşrutiyet'te resmi ideoloji, resmi tarih ve eğitim. *Türkiye'de Yazımı* içinde. (ss.155-178). İkinci baskı.Yeditepe Yayınevi
- Akkoç, A. (2008). *Tarih Yazımı ve Tarih Eğitimi Açısından Tarihsel Bilgi 1930 1950 Arası Lise Tarih Kitapları.* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akşin, S. (2007). Tarih Öğretimimizde Temel Paradigma Sorunu. *Tarih öğretimi ve ders kitapları* içinden (ss.62-68).İkinci baskı.Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arıkan,Z. (2007). Ders kitaplarında Avrupa tarihi. *Tarih öğretimi ve ders Kitapları* içinde (ss.145-160). 2. Baskı. Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Ata, B. (2017). Türkiye'de bir psikolog tarih ders kitabı yazarı oldu: Psikolog Ali Haydar Taner ve Ortaokul İçin Tarih II kitabı üzerine.*TurkishHistoryEducationJournal*, 2017,6(2),(ss. 215-242)
- Bal, H. (2013). *Nitel araştırma yöntemi.* Fakülte Kitabevi.
- Bauman, Z. , May, T. (2019).*Sosyolojik düşünmek.*(Çev. A. E. Pilgir). Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1996' da yayımlanmıştır).
- Berktaş, H. (2007). Dünyada ve Türkiye'de tarihçiliğin durumu ve dilin evrenselleşmesi üzerine düşünceler. *Tarih öğretimi ve ders kitapları* içinde (ss.69-86).2. Baskı. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Bilgin, N. (2007). Kimlik arayışı olarak resmi tarih. *Tarih öğretimi ve ders kitapları* içinde (ss.107-122).Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2. Basım
- Breisach, E.(2018). *Tarihyazımı.* (Çev. H. Kocaoluk). YKY. (Eserin orijinali 1994 yılında yayımlanmıştır).
- Carr,E.H. (2016).*Tarih nedir?* (Çev. M. G. Gürtürk).İletişimYayınları. (Eserin orijinali 1987 yılında yayımlanmıştır).
- Cevizci, A. (2010). *Eğitim sözlüğü.* Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2018). *Eğitim felsefesi.* Say Yayınları. 6.Baskı

- Cezar, M. (1951). *Ortaokullar için tarih II*. Okul Kitapları Türk Ltd. Şirketi.
- Collingwood, R.G. (1996). *Tarih tasarımı*.(Çev. Kurtuluş Dinçer). Gündoğan Yayınları 2.Baskı
- Copeaux, E. (1998). *Türk Tarih Tezinden Türk İslam sentezine*. (Çev. Ali Berktaş). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Danışman, Z. (1949). *Orta okullar için tarih dersleri sınıf I*. Ankara.
- Demir, Ö., Acar, M. (1998). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Vadi Yayınları 2.Baskı
- Demirel,F. Dini inancın kuvvetlendirilmesi için Sultan II. Abdülhamid'e sunulan bir rapor. *IJOSES. Aralık 2020. Sayı 16*, (ss.249-259).
- Demirel, M. (2016). Tarih biliminin gelişimi. M. Demirel. (Editör). *Tarih öğretim yöntemleri* içinde. (ss.1-8). Pegem Akademi 3.Baskı
- Dilek, D.(2002). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*.PegemAkademik 2.Baskı
- Dönmez, C., Oruç, Ş. (2006). *İkinci Meşrutiyet dönemi tarih öğretimi*. Gazi Kitabevi
- Durhan, G. (2020). *Tümevarımsal mantık*. Çizgi Kitabevi. Konya
- Durukan, K. (2003). *Türkili hicazkar Türkiye'de tarih anlayışı üzerine*. İş Bankası Kültür Yayınları
- Ergun, D. (2005). *Sosyoloji ve tarih*. İmge Kitabevi. 4.Baskı
- Erhan, Metin. (2011). *“Tarih eğitimi ve tarihçilerin tarih ders kitabı yazarlarının tarih öğretmenlerinin ve öğrencilerinin tarihsel dil kullanımı”*(Doktora tezi) Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum
- Ertürk,B.E. (2007) . Türkiye’de ortaokul I. sınıf (6.sınıf) düzeyinde tarih öğretimi ve ilgili kitapların kıyaslamalı eleştirisi. *Tarih öğretimi ve ders kitapları* içinde (ss.233-254). Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2.Baskı
- Goloğlu, Mahmut. (2006). *Devrimler ve tepkileri (1924-1930)* İş Bankası Kültür Yayınları
- Gökçe, O. (2019). *Klasik ve nitel içerik analizi*.Çizgi Kitabevi.
- Güler, İbrahim. (2005) *Tarihin toplumdaki işlevi ve öğretimi* Elif Kitabevi
- Gürkan, H. (2007). *Türkiye'de tarih öğretimi*. Karahan Kitabevi
- İnal, E., Ormancı, N. (1959). *Orta okul tarih III*. İnkılap Kitabevi. İstanbul

<https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/sanat-tarihçisi-prof-mustafa-cezara-saygiyla>

Hobsbawm, E. (1999). *Tarih üzerine*. (Çev. Osman Akınhay). Bilim ve Sanat Yayınevi (Eserin orijinali 1998 yılında yayımlanmıştır).

Jenkins, K. (1997). *Tarihi yeniden düşünmek*. (Çev. Bahadır Sina Şener). Dost Kitabevi. (Eserin orijinali 1991 yılında yayımlanmıştır).

Karakaş, M. (2007). *Türk ulusçuluğunun inşası*” Elips Kitap

Karal, E.Z. (1974). Tanzimattan bugüne tarihçiliğimiz. *Felsefe Kurumu Seminerleri* içinde (ss.255-259).

Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın. 12. Baskı

Köken, N. (2002). *Cumhuriyet dönemi tarih anlayışları ve aarih eğitimi*. (Doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta

Kuçuradi, İ. (1974). Tarih eğitimi sorunları. *Felsefe Kurumu Seminerleri* içinde (ss.235-239).

Kütükoğlu, M. (1994). *Tarih araştırmalarında usul*. Kubbealtı Neşriyatı 3.Baskı

Maarif Vekaleti (1933). *Orta mektep için tarih I*. Devlet Basımevi

Maarif Vekaleti (1936). *Orta mektep tarih II*. Devlet Basımevi

Maarif Vekaleti (1937). *Orta mektepler için tarih III*.Devlet Basımevi

Maarif Vekaleti(1940). *Ortaokul için tarih II*. Maarif Matbaası

Maarif Vekaleti(1941). *Ortaokul için tarih III*. Maarif Matbaası

Metin, E. (2011). *Tarih eğitimi ve tarihçilerin tarih ders kitabı yazarlarının tarih öğretmenlerinin ve öğrencilerinin tarihsel dil kullanımı*” (Doktora tezi) Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum

Neumann, C. K. (2007). Tarihin yararı ve zararı olarak Türk kimliği: Bir akademik deneme. *Tarih öğretimi ve ders kitapları* içinde (ss.98-106). Tarih Vakfı Yurt Yayınları,2.Baskı.

Oktay, E. (1951). Ortaokul tarih I. Remzi Kitabevi. İstanbul

Oruç,Ş. (2016). II.Meşrutiyet dönemi tarih öğretimi ve tarih ders örneği. M. Demirel. (Editör). *Tarih öğretim yöntemleri* içinde. (ss.25) Pegem Akademi 3.Baskı

- Şimşek, A., Yazıcı, F. Türkiye’de tarih Öğretiminin Dünü Bugünü. *TYB Akademi* Mayıs 2013, (s.11-33).
- Safran, M. (2016). Türkiye’de tarih öğretiminin gelişimi. M. Demirel. (Editör). *Tarih öğretim yöntemleri* içinde. (ss.10-21). Pegem Akademi 3.Baskı
- Safran, M. (2014). Tarih nerededir. M. Safran (Editör). *Tarih nasıl öğretilir?* içinde (ss.19-22). Yeni İnsan Yayınevi 2.Baskı
- Sakaoğlu, N. (2007). İlkokul tarih programları ve ders kitapları. *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları* içinde. Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2.Baskı
- Şahiner, A. (2007). *Ahmet Vefik Paşa'nın Tarih Anlayışı*” (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi. Erzurum
- Şeritoğlu, H. (2019). *Cumhuriyet Dönemi Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı*. (Yüksek lisans tezi) Sakarya Üniversitesi. Sakarya
- Taner, A. H. (1940). *Ortaokul İçin Tarih II*. Maarif Vekaleti. İstanbul
- Tavşancıl, E., Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon.
- Tekeli, İ. (1998a). *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*. Dost Kitabevi
- Tekeli, İ. (1998b). *Tarih Bilinci ve Gençlik*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 2.Baskı
- Timuçin, A. (2007). Doğru Bilinç oluşturmada tarih eğitiminin önemi. *Tarih Öğretimi ve ders kitapları* içinde. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 2.Baskı.
- Tunçay, M. (1974). İlk ve Ortaöğretimde Tarih. *Felsefe Kurumu Seminerleri* içinde.
- Türkiye Bilimler Akademisi, (2011). *Türkçe bilim terimleri sözlüğü*. Tüba Yayınları
- Yıldırım, A. , Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma*. Seçkin Yayınları 11.Baskı
- Yılmaz ,M.S. (2019) *Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihi Konularının Öğretimi 1950-1980*" Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Yörük, D., Bildik, F. İktidar Değişiminin Ders Programlarına ve Tarih Eğitimine Yansıması Mekteb-i Sultani Örneği. *SUTAD*. Nisan 2020, s: 48

EKLER

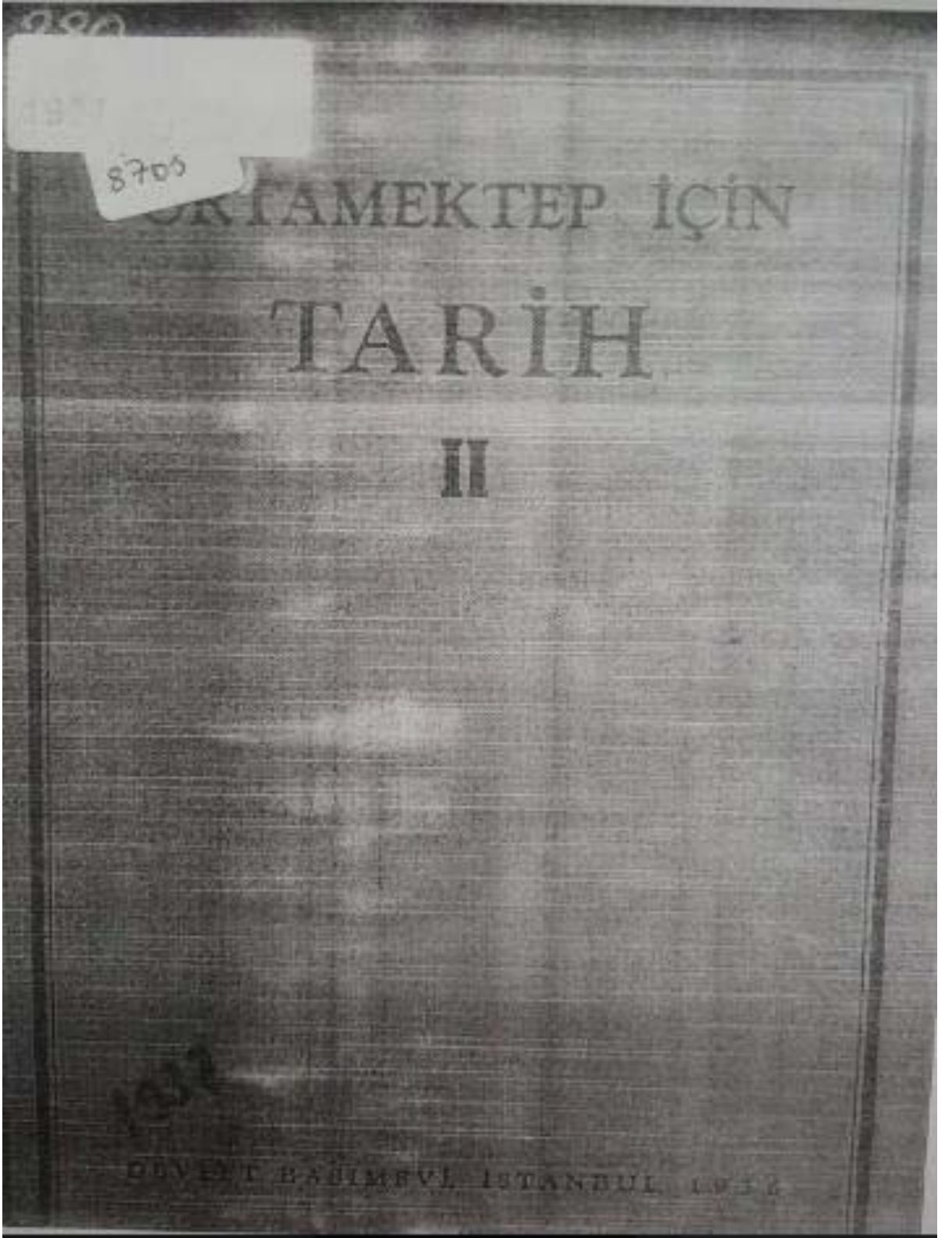
6.1.1933 yılına ait Orta Mektep Tarih I kitabına ait görseller.

6.1.1. 1933 yılına ait Orta Mektep Tarih I kitabının kapak sayfası.

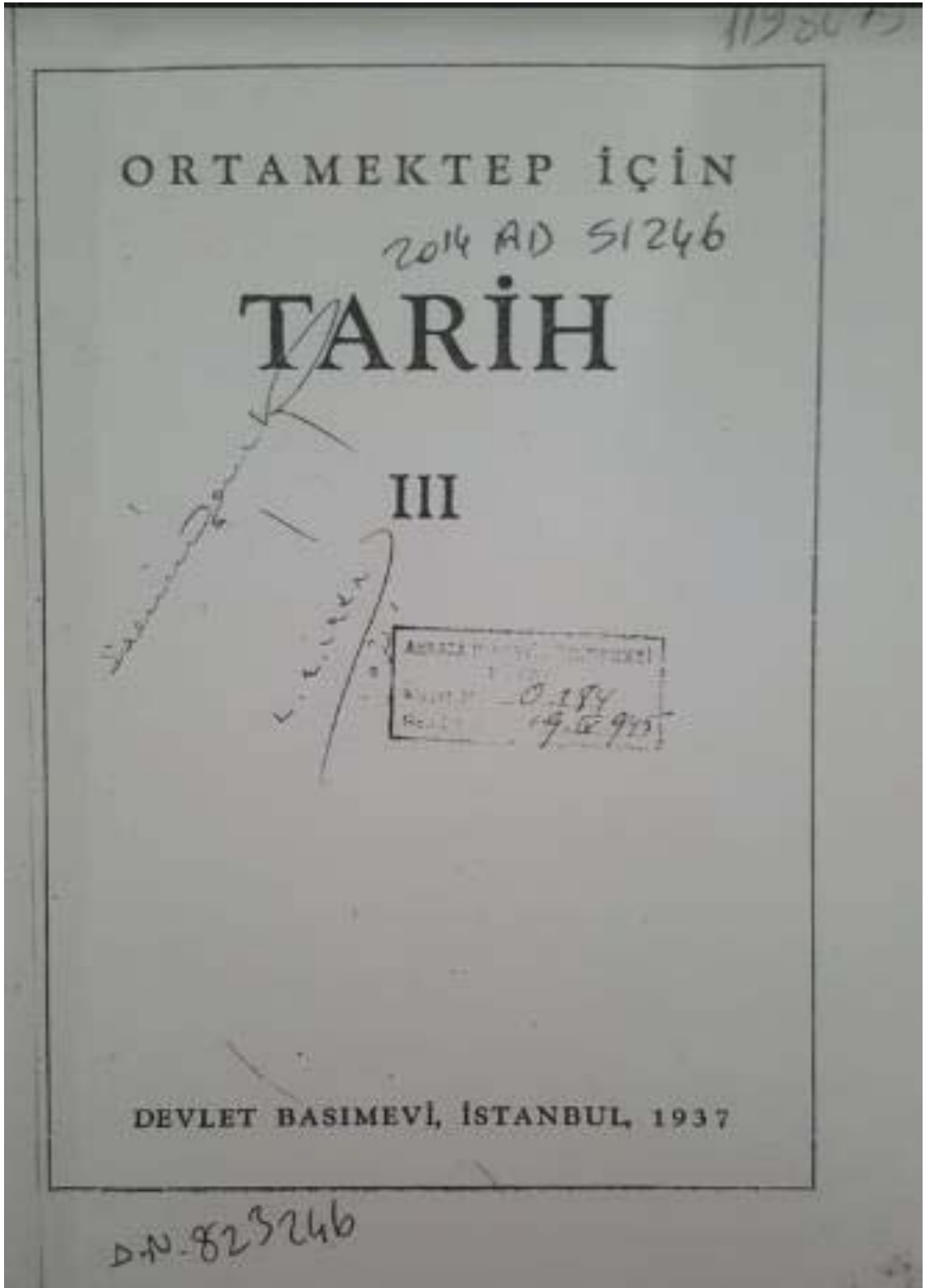

6.1.2.1933 yılına ait Orta Mektep Tarih I kitabı iç kapak sayfası

6.2. 1936 Orta Mektep Tarih II kitabı kapak sayfası

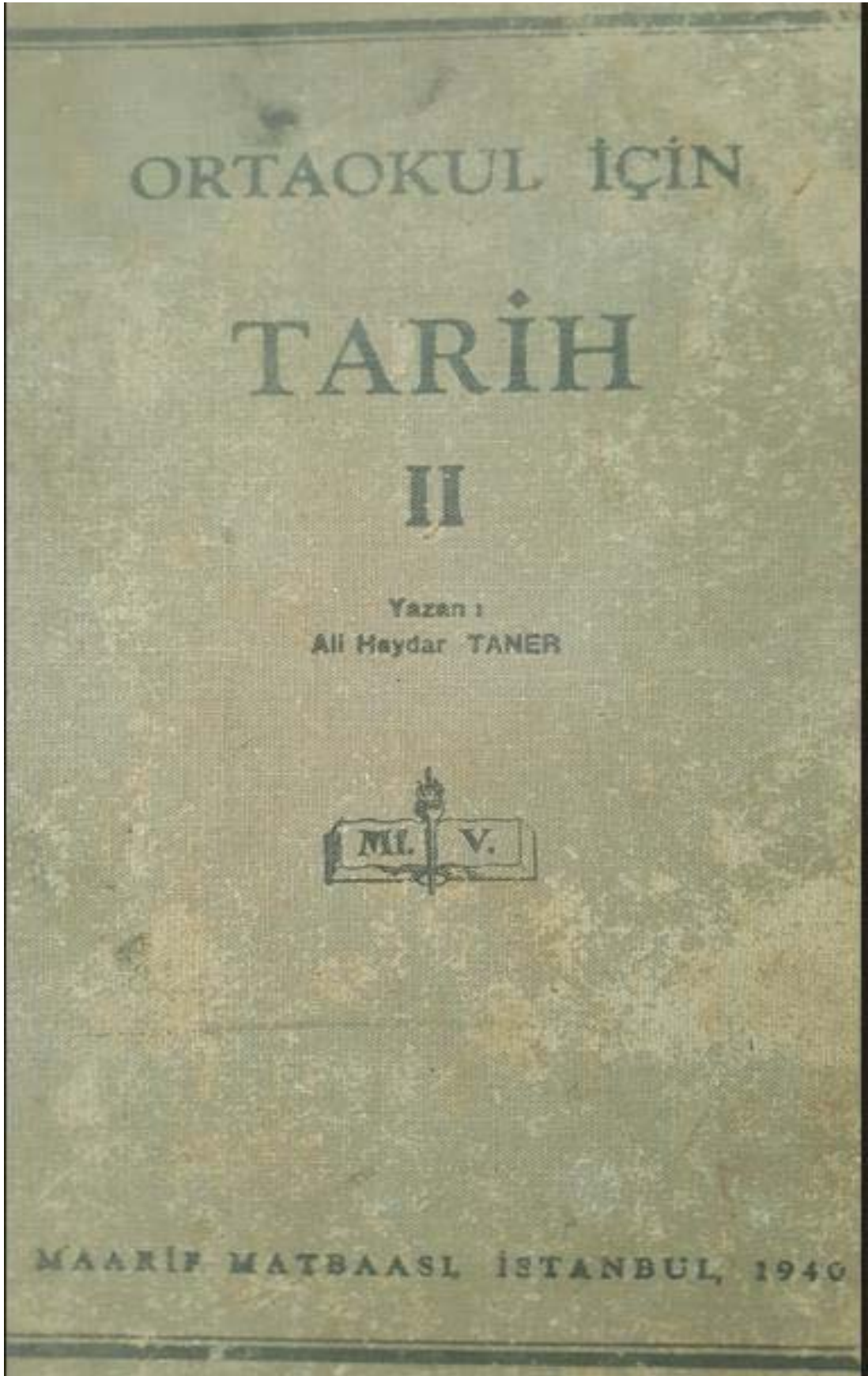

6.3. 1937 yılına ait Orta Mektep Tarih III kitabının kapak sayfası.

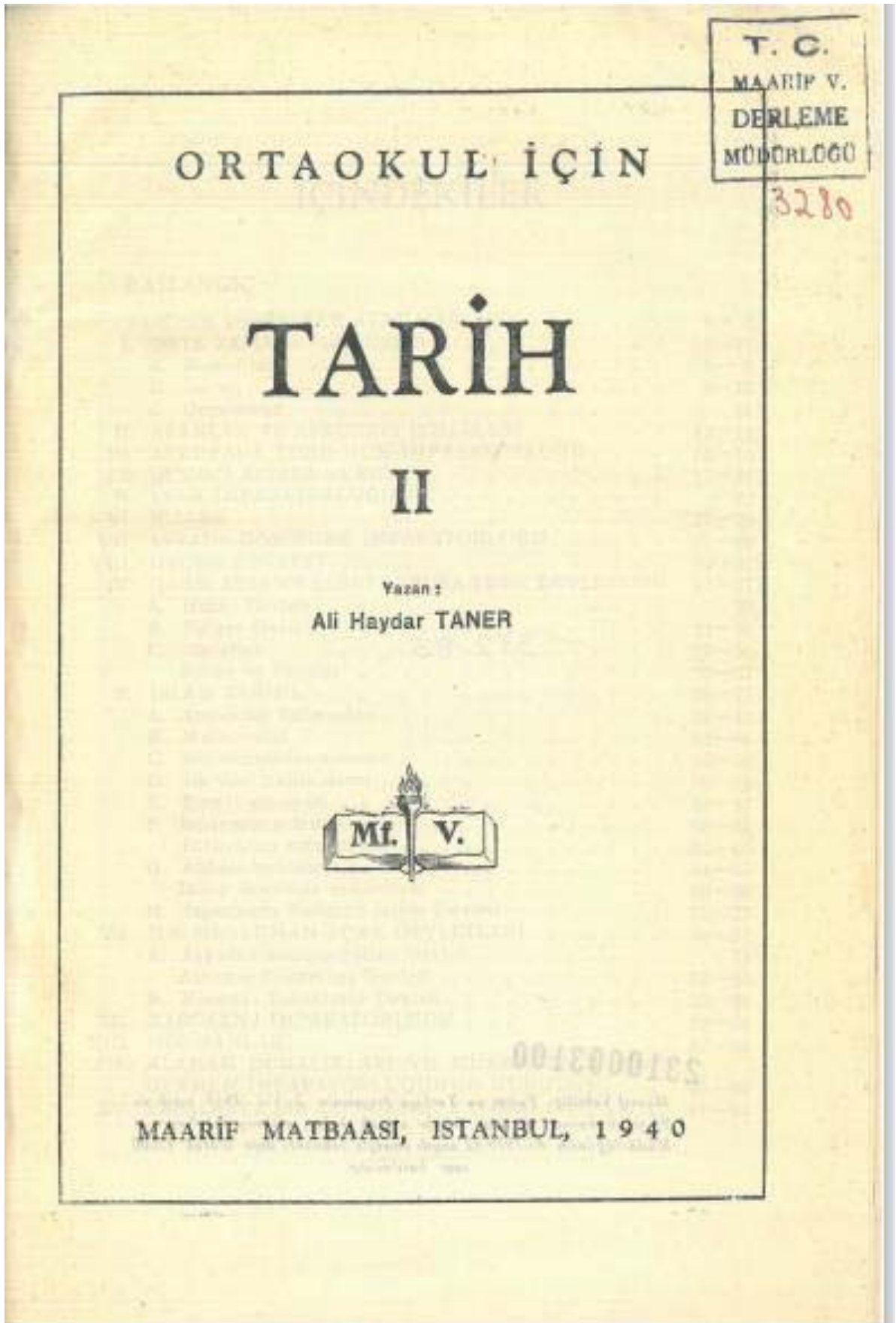

6.3.1. 1937 yılına ait Orta Mektep Tarih III kitabının iç kapak sayfası.

6.4. 1940 Yılına ait Orta Okul Tarih II kitabının kapak sayfası

6.4.1. 1940 Yılına ait Orta Okul Tarih II kitabının iç kapak sayfası

6.5. 1941 yılına ait Orta Mektep Tarih III kitabının kapak sayfası.

6.5.1. 1941 yılına ait Orta Mektep Tarih III kitabının iç kapak sayfası.

6.6. 1949 yılına ait Ortaokul Tarih I kitabının kapak sayfası.

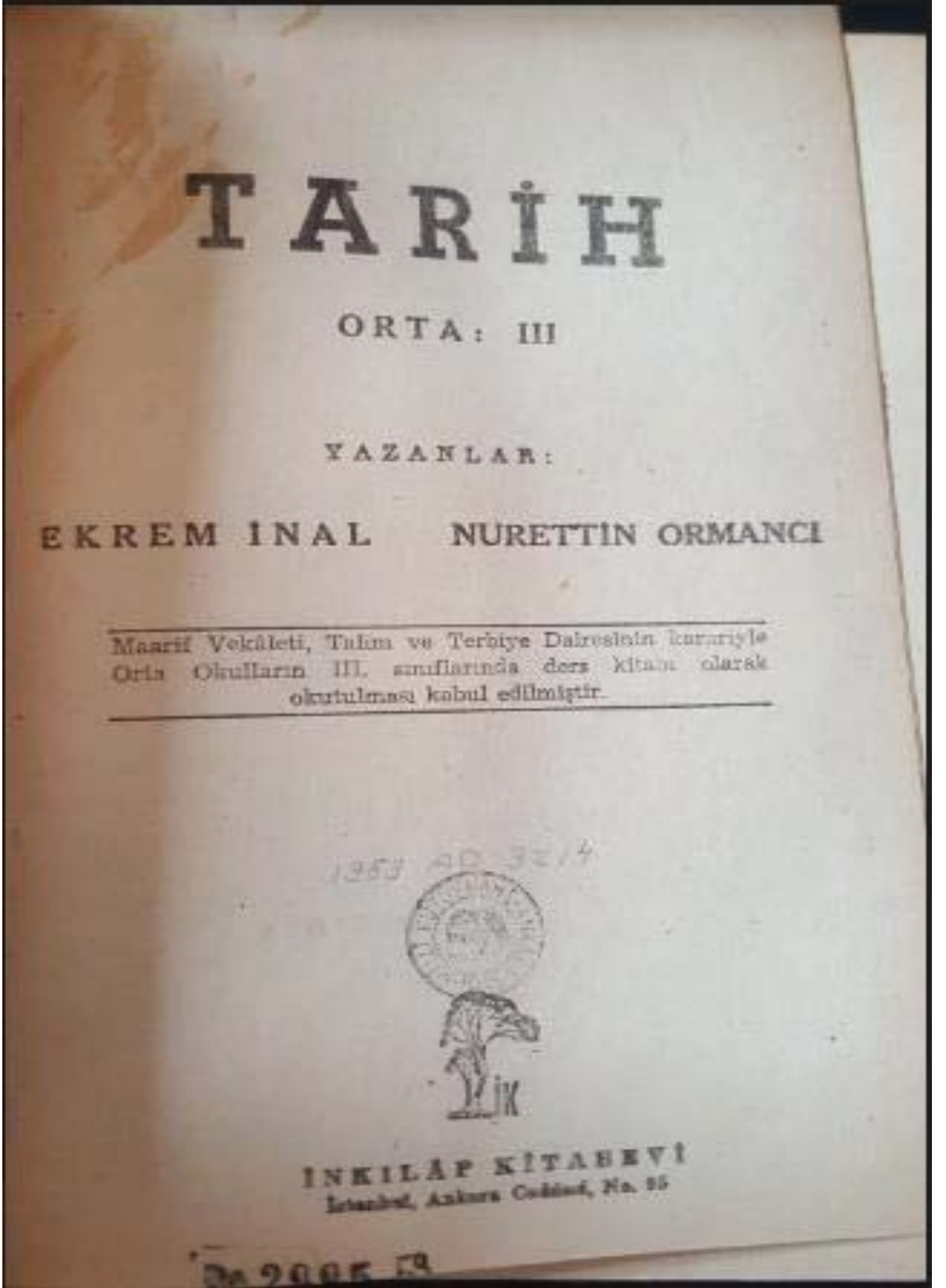
6.7. 1951 yılına ait Ortaokul Tarih I kitabının iç kapak sayfası.

6.8. 1951 yılına ait Ortaokul Tarih II kitabının kapak sayfası.

6.9. 1959 yılına ait Ortaokul Tarih III, kitabının kapak sayfası.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : Artvin 1978

Öğr. Gördüğü Kurumlar :	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise :	1991	1994	Yıldırım Beyazıt Lisesi
Üniversite :	1996	2000	Uludağ Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi : İngilizce-Orta

Çalıştığı Kurumlar: Başlama ve Ayrılma Tarihleri			Kurum Adı
BİTLİS	2000	2002	Güzelli Köyü İ.O, Güroymak/
BİTLİS	2003	2004	Küçüksu İÖO, Tatvan/
BİLECİK	2004	2006	Yenipazar ÇPL Yenipazar/
BURSA	2006	2009	İnegöl Anadolu Lisesi, İnegöl/
BURSA	2009	2018	Gürsu Borsa İstanbul A.L. Gürsu/
BURSA	2018		Ahmed Cevdet Paşa AİHL. Nilüfer/

E-Posta Adresi : hmttnbarbaros@gmail.com